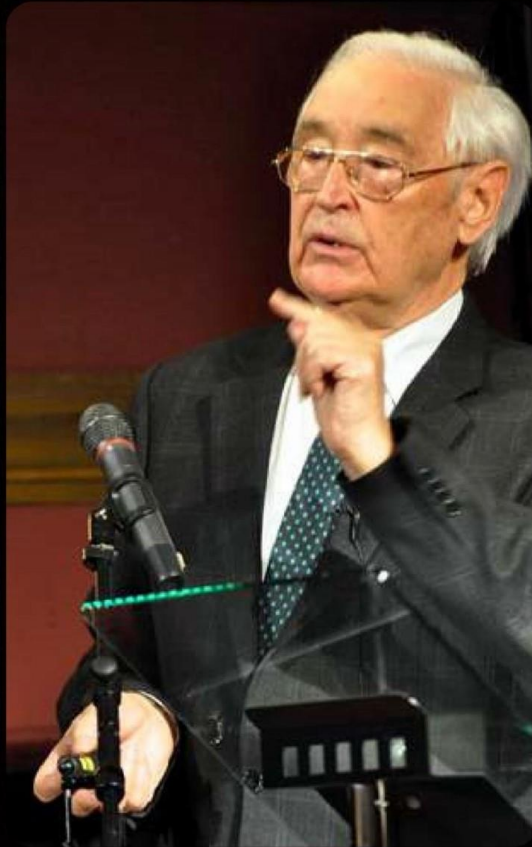

Tehetség-írások

A Magyar Tehetséggondozó Társaság tisztelgő kiadványa
örökös tiszteletbeli elnöke,

Dr. Czeizel Endre
80. születésnapjára

2015. április 3.

A Magyar Tehetséggondozó Társaság
tisztelgő kiadványa, amely
örökös tiszteletbeli elnökének,

Czeizel Endre professzornak

a Tehetség folyóiratban megjelent írásait,
a vele készített interjúkat és a tehetséggondozásról szóló műveiről írt
könyvismertetőket tartalmazza.

A kiadványt összeállította:

Százdi Antal

a Tehetség felelős szerkesztője.

Kiadja a Magyar Tehetséggondozó Társaság
a Magyar Tehetséggondozó Szervezetek Szövetségének támogatásával.
Debrecen, 2015.

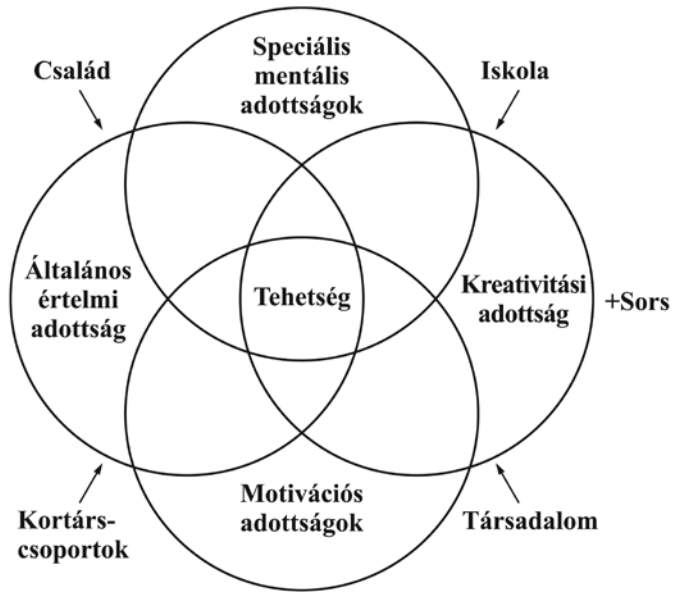
ISBN:

Felelős kiadó: **Dr. Balogh László** *elnök*

Készült a Wondex Miskolc sokszorosításában, 200 példányban
Felelős vezető: **Varga György**

A telebér a legnagyobb
természeti kincsünk –
bőrüljük meg!

Barcel Endre

Czeizel tehetség-modell

Tartalomjegyzék

Köszöntések	5 - 9
Czeizel Endre Tehetségben megjelent írásai	
Gondolatok a tehetségről	12-13
A tehetség fogalmáról	14-15
Emlékezés Harsányi István tanár úrra	16-17
A tehetségvesztés-tehetségmentés	18-20
Révész Géza, egyik nagy elődünk	21-24
A nagy magyar festőművészek nemzetközi megítélése	25-27
A gyermekek értelmi fejlődését veszélyezteti a jódhány!	28-29
Czeizel Endréről a Tehetségben megjelent írások	
A tehetséget nem lehet satuba zárni	
<i>Százdi Antal</i>	32-37
A magzatok megmentője	
<i>Százdi Antal</i>	38-41
Genetika és festészet	
<i>Százdi Antal</i>	42-43
Köszöntjük a 75 éves Czeizel Endre professzort	
<i>Dr. Balogh László</i>	44-45
Festők - gének - szégyenek	46
Genetika és matematika	
<i>Százdi Antal</i>	47-48
Magyar költő-géniusok	
<i>Százdi Antal</i>	49
„E könyvem célja a kivételes zenei tehetség gyökereinek feltárása.”	
<i>Turmezeyné dr. habil. Heller Erika</i>	50-53

Köszöntések

Az elmúlt év nyári és őszi hónapjaiban aggasztó hírek érkeztek Czeizel professzor egészségi állapotáról. Amikor október elején a lakásán szűk körben átadtuk neki a „Tehetségek Szolgálatáért Életműdíjat”, szomorúan nyilatkozott ő is egészségének gyengüléséről. Aztán másfél hónap múlva, november végén, új könyvének bemutatóján megújult, a régi időket idéző dinamikus Czeizel professzor tartott hosszú eszme-futtatást új művéről. Csodálatos élmény volt ez mindannyiunknak, akik jelen voltunk, s reményt adott arra, hogy továbbra is számíthatunk a tehetség-gondozásban évtizedek óta meghatározó vezetőnkre!

Minden szakember által evidencia, hogy Czeizel Endre professzor neve és a magyar tehetség-gondozás ügye elválaszthatatlanul kötődik egymáshoz. Genetikusként aratta első sikereit a hetvenes években, de már akkor is érintett olyan kérdésköröket, amelyek kapcsolódtak a tehetség-problémakörhöz.

Tehetség-gondozásban tevékenysége akkor vált kiemelkedővé, amikor az 1989-ben alakult Magyar Tehetség-gondozó Társaság munkájába bekapcsolódott, felkérést kapott tőlünk, hogy elnökként vezesse a Társaságot. A témakörben megjelent korábbi könyvei, sikeres előadásai alapján a MTT megválasztotta első számú vezetőjének, s ebben a funkcióban közel tíz éven át segítette a hazai tehetség-gondozás dinamikus fejlődését.

Szakmai és emberi tekintélye jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy egyre többen kapcsolódtak be munkánkba, s az oktatásügy irányítása is egyre nagyobb szerepet szánt szervezetünknek. Nagy hozzáértéssel irányította a Társaságot, gazdasági szakembereket, oktatáspolitikusokat nyert meg az ügynek, és egyre több sikeres konferencián került terítékre a tehetség-témakör. Ezek közül kiemelkedő az 1997-ben megrendezett „Tehetség és társadalom” című, amelyen a magyar tehetség-gondozás európai összevetésére is sor került: egyfelől M. Vorbeck, a Strassburgi Európa Parlament szakreferense elemzésében, másfelől F. J. Mönks professzornak, a European Council for High Ability elnökének előadásában. Itt fogalmazódtak meg a hazai tehetség-gondozás előrelépésének főbb irányai is, amelyek ma is aktuálisak. Szerepe volt abban is Czeizel professzornak, hogy magyar kutatók, gyakorló szakemberek kapcsolódtak be az European Council for High Ability munkájába. Vezér-előadója volt több ECHA-Konferenciának, s különösen jelentős szerepe volt a Debreceni Egyetemen 2000-ben megrendezett 7. ECHA-Konferencia sikerében.

Szép számmal jelentek meg könyvei a tehetség-témakörben, különösen kiemelkedő a „Sors és tehetség” című, amely több kiadást ért meg 1997 óta, s amely a korszerű tehetséggondozás genetikai alapvetését adja. A művészekről, tudósokról írt nagyszerű könyvei a speciális tehetség egy-egy területén elemzi a tehetség kibontakozásának komplex feltételrendszerét, az elkallódás veszélyeit. Nemcsak könyveivel vállalt meghatározó szerepet szakembereink tudásának fejlesztésében, hanem továbbképzések előadójaként is hozzájárult ahhoz, hogy az új kutatási eredmények eljussanak hozzájuk.

A kilencvenes évek közepétől jelentős szerepet vállalt a Debreceni Egyetemen a „tehetségfejlesztési szakértő” pedagógusok képzésében, és előadásokat tart a Pedagógiai-Pszichológiai Tanszék által szervezett nemzetközi és országos konferenciákon. A Debreceni Egyetemen és az ELTE-n is vezetett és vezet jelenleg is kurzusokat a pszichológiai doktori programban. Az ügy iránti lelkesedése, elhivatottsága, személyes varázsa által igazi vezéralakja lett a magyar tehetségügynek. Vonzza magához a tehetség-témakör iránt érdeklődő kutatókat, pedagógusokat. Világhírét alapvetően genetikusként szerezte, de személye megjeleníti a tehetséges gyerekekért felelősséget érző, humánus pedagógust is.

Nagy tisztelettel köszöntjük a 80 éves Czeizel Endre professzort, a Magyar Tehetséggondozó Társaság örökös tiszteletbeli elnökét! Több évtizedes, nagy ívű tehetségsegítő tevékenységét ezúton is köszönjük. Kívánunk jó egészséget, s mindannyian reméljük, hogy még sokáig munkálkodhatunk együtt a tehetséges fiatalok sikeressé tétele érdekében!

A Magyar Tehetséggondozó Társaság tagsága nevében:

Dr. Balogh László
elnök

Czeizel Endrében és kivételes életútjában nagyon sok mindent lehet szeretni és tisztelni. Én Czeizel Endrét játékos, non-konform, küldetéssel megáldott emberként szeretem a legjobban. Az a kreativitás, amely Czeizel Endrét arra sarkallja, hogy minden alkalommal más és más szemszögből vizsgáljon meg akár új, akár már régen ismert kérdéseket, egy olyan nonkonform játékoság, ami valahol egy hosszú élet egyik fontos titka is lehet. Czeizel Endre küldetései közül számomra (nyilván saját területem iránt elfogultan) a tehetségeket segítő sok-sok évtizedes tudományos és szenvedéllyel vívott hittérítő munkája a legfontosabb. A tehetségeket gondozók hálásak Czeizel professzornak ezért a töretlen kiállásért, a sok meggyőző szóért, előadásért és tettért a tehetségek érdekében.

Kedves Endre!

A magyar és az európai tehetséggondozó közösség nevében is hálásan köszönjük mindezt Neked, és amikor a nyolcvanadik születésnapodon köszöntünk, csak annyit mondhatunk: példának szeretnénk Veled együtt örülni még tovább.

Prof. Csermely Péter
a Nemzeti és az Európai Tehetségsegítő Tanács elnök

Lectori salutem!

Mint az e tisztelgő kiadványt nyitó köszöntőiből is kiderül, a hazai és a nemzetközi genetika tudomány kiemelkedő személyiségét, Czeizel Endre orvos-professzor sokszínű tudományos és ismeretterjesztő munkásságának egy kis, de nem jelentéktelen szeletét kívánjuk felidézni azzal, hogy az 1993-ban induló Tehetség lapban megjelent írásait és a Róla, munkáiról szóló ismertető cikkeket adjuk közre.

Czeizel professzor több évtizedre visszanyúló munkásságát olvasóink – ha más-honnan nem, a médiumokból – ismerhetik. Azt, hogy az idő gyorsan múlik, abból is következtethetjük, hogy a 43 évvel ezelőtt a televízióban feltűnt, 30-as éveiben járó fess fiatalember 2015. április 3-án immár betölti a 80. évét. Akik akkor gyermekként követték a Születésünk titkai című és egyéb, nagy sikerű sorozatait, immár 50-es éveiken túl járnak, és bizonyára megőrizték emlékezetükben személyét. A mai fiatalok kevésbé ismerhetik a kiváló genetikust és kreatológust, de bizakodunk, hogy ez a kiadvány talán közelebb hozza érdeklődésükhöz személyét és maradandó munkásságát a genetikában és a tehetségügyben.

E kiadványban eltekintünk fő hivatásában, a genetikában elért nemzetközileg is elismert eredményeiről, aminek köszönhetően a Nobel-díj várományosai közé is került; népszerű genetikai ismeretterjesztő munkásságáról; a sokaknak segítséget nyújtó genetikai tanácsadás és a veleszületett rendellenességek hazai nyilvántartásának megszervezéséről; az optimális családtervezési modellről, amely sok-sok egészséges gyermek megszületését eredményezte; a különban jobban, mint idehaza elismert és használt magzatvédő vitaminról, a Családtervezési Központtól, amelyek – a teljesség igénye nélkül - mind a nevéhez fűződnek. Felidézhetnénk a televízióban vezetett hat, genetikával és orvoslással kapcsolatos sorozatát. Vázolhatnánk több, mint húsz ismeretterjesztő kötetét (egy részük témája a tehetség), és háromszáznál több tudományos publikációját is – egy részük neves külhoni szaklapokban jelent meg, imponáló idézettségi indexet elérve - , de kiadványunknak más célja van. Ezúttal a tehetséggondozás témakörében a Magyar Tehetséggondozó Társaság - amelynek egy évtizedig volt kiemelkedő munkát végző elnöke, majd a közgyűlés örökös tiszteletbeli elnöké választotta – Tehetség című szakmai, információs kiadványában a professzor úrhoz kötődő írásokat gyűjtöttük csokorba, és tárjuk a szakmai közvélemény és az érdeklődő olvasók elé.

Czeizel Endrét joggal nevezhetjük a magzatok megmentőjének, hiszen nem csak az elmúlt évtizedekben, hanem napjainkban is sokan fordulnak hozzá ge-

netikai tanácsért. Az elmúlt negyedszázadban munkásságának része lett a tehetségek ügye, és ebben is olyan lelkiismeretesen és magas szinten lát el feladatot, mint teszi ezt a fő hivatásának tekintett genetikában. Egyetemi tanárként, konferenciák előadójaként, szerzőként szolgálja a tehetségügyet, segíti a Magyar Tehetséggondozó Társaság munkáját. Mindezek köszöneteként készült ez a kiadvány, amellyel Társaságunk tiszteleg professzor úr maradandó munkássága előtt, jó egészséget és további sikeres tevékenységet kívánva örökös tiszteletbeli elnökének!

Csepel, 2015. március 15.

Százdi Antal
a Tehetség felelős szerkesztője

Czeizel Endre Tehetségben megjelent írásai

„Emberi érték a tehetség, ami majdnem mindenkiben megtalálható, csak sokáig kell faragni a követ, hogy végül megcsillanjon a drágakő.”

Dr. Czeizel Endre

Gondolatok a tehetségről

A tehetség, különösen a kivételes képesség kialakulása, az örökletes adottságok és a környezeti tényezők szerencsés egybeesésének és kapcsolatának az eredménye. Létrejöttében az öröklésnek is bizonyosan szerepe van. Kivételes tehetséget ezért nem lehet tervezni, tudatosan produkálni. Aki kicsit is ért a genetikához, jól tudja, micsoda szerencse kell ahhoz, hogy a tehetséget biztosító gének véletlen kombinálódása megteremtse a kivételes személyiség biológiai alapját. Az adottság kibontakozása ugyanakkor megfelelő külső: családi, iskolai és társadalmi feltételeket is igényel. (A „megfelelő”, az egyedi estekben a szokásostól eltérő is lehet, így az ellenállás, az elismerés hiánya, az elnyomatás, a „pokolra menés”, tehát a látszólag hátrányos helyzet is hathat így.) Meghatározó szellemi fejlődés kritikus időszakaiiban a vele született adottságok és külső társadalmi feltételek interakciójának bonyolult láncreakciója.

Az ember képezhetőségének fontossága azonban sohasem túlozható el. Hiszen, ha Bartók nem kap lehetőséget a hangszerek megismerésére, Csontváry nem tudja elsajátítani a festés mesterségét és József Attila nem tanul meg írni – lenyűgöző adottságuk aligha válhatott volna képességgé. Az adottságok nem kis részben az öröklődés szeszélyes játékának a következményei, ezek képességgé válása azonban már az ember: a család, a pedagógusok és a társadalmi alkotóközösség kezében van.

Az öröklődésnek három fő formája van. Az egyik a biológiai öröklődés, amikor a szülők átadják utódaiknak géneik és kromoszómáik felét. Ezt teremti meg az alapját a rokonok genetikai hasonlóságának és az individualitásnak. A másik a „minta” öröklődése, amely különösen a korai fejlődés során, a szülőktől, elsősorban az anyától látott és tanult minták átvételét, utánzását jelenti. Ez a két öröklődési forma az élővilágban is megtalálható.

Az emberi faj azonban létrehozta az öröklődés harmadik, emberspecifikus új formáját: a szociokulturális öröklődést. A nyelv, a beszéd és az írás kialakulása ugyanis nem csak az elvont, absztrakt gondolkodás, hanem ezek átadásának és tárolásának a lehetőségét is megteremtette. Ennek köszönhetően az ember

képessé vált a biológiai öröklődés és a minta átvétel hatékonyságának megsokszorozására.

A szociokulturális öröklődés során az emberiség a tágabb értelemben vett össztársadalmi, tehát minden korábbi történelmi kor és a kortársak legjobbjainak ismeretanyagát is felhasználja saját fejlődése érdekében. Így az utódok szellemi fejlődésére – a drasztikus hatásoktól eltekintve – a korábbi és a jelenkori társadalmak legkiválóbb személyiségeinek, például Petőfi, Ady, József Attila; Erkel, Liszt, Bartók; M.S. mester, Szinyei-Merse és Kondor Béla művei nagyobb hatással lehetnek, mint a szülőktől kapott gének. Ennek köszönhetően érzékelhetően növekszik az emberiség egészének értelmi színvonala és szellemi teljesítménye. Ez azonban nem a biológiai öröklődés, hanem a szociokulturális öröklődés következménye. Emiatt a DNS-ünkben meglévő potenciális adottságoknak mind nagyobb része válik „gyönyörű képességgé”. S e jótékony folyamat még messze van a kimerüléstől. Biológiai fejlődésünk az emberré válás folyamatával még nem fejeződött be, emberivé válásunk pedig még távol áll a végső lehetőségektől.

Megjelent a 1993./1.számban.

A tehetség fogalmáról

A fogalmak tisztasága és egyértelmősége valamely nyelvben érzékeny jelzője a témakör társadalmi átgondoltságának. A magyar nyelvben a kreatológia (a „tehetség-tudomány”) alapfogalmainak hiánya, illetve tisztázatlansága jól mutatja, hogy e tudományág hazánkban még csak gyermekkorát éli. Három példán szeretném mindezeket illusztrálni.

Az angol és más nyelvekben különbséget tesznek az adottság és a képesség között. Az adottság jelzi azt a tehetség-birodalmat, amely veleszületett. A képesség pedig azt az iskolai vagy más társadalmi teljesítményt fejezi ki, amely ebből megvalósul. E két fogalom világos megfogalmazása tükrözi a szélsőséges genetikusok (akik a képességet az adottságokkal vélték egyenlőnek) és a szélsőséges környezetelvék (akik a képességet az adottságoktól teljesen függetlennek tartották) közötti hidegháború végét és annak az értelmes kompromisszumnak a megteremtődését, amely a legközelebb állhat a valósághoz.

Az adottság-képesség fogalompár tisztázatlansága áll a magyar nyelv egy másik hiányossága mögött is. A tehetség a kivételes adottságot jelenti valamelyik mentális vagy fizikai szférában. A tehetséges gyermek tehát ígéretet, potenciát, lehetőséget sejtet a későbbi jelentős társadalmi teljesítményre. Ahogy a kis Bartók Béla nagy tehetségnek tűnt, amikor 11 éves korában első előadóját tartotta, részben saját műveiből. De mit mondunk a felnőtt Bartók Béláról, a II.zongoraverseny vagy a Csodálatos mandarin megkomponálása után? Azt, hogy nagy tehetség?! Ez tulajdonképpen sértés, mivel azt fejezi ki, hogy Bartók Béla még nem volt képes a benne levő kivételes adottságot valóra váltani. Hát akkor hogyan nevezzük Bartók Béla világméretekben is jelentős: megvalósított, valóra váltott tehetségét. Legfeljebb azt szokás mondani: nagy zeneszerző vagy nagy művész. Az angolban itt is sokkal tisztábbak a fogalmak: a gift („ajándék”) – giftedness fejezi ki a potenciális tehetséget és a talent a megvalósult, képességgé emelkedett kivételes teljesítményt. A régi magyar nyelvben volt nekünk is egy talentum szavunk a kivételes képességű, tehetségüket megvalósító talentumos emberekre. Érdemes lenne újra meghonosítani e szép, biblikus magyar szót és fogalmat. Ezzel is gazdagodna nyelvünk és tisztázódnának a fejekben a fogalmak.

Végül az értelmi fogyatékoság fogalmával szeretnék foglalkozni, ami éppen ellentéte a talentumnak, de szorosan összefügg a tehetség korszerű értelmezésével. A Renzulli-féle modell továbbfejlesztése szerint a tehetség négy feltétel: a jó értelmi adottság, valamelyik szellemi szférában kivételes adottság, a kreativitás és a megfelelő motiváció egybeesésekor várható. Ezek valóra váltásában, Mönks nyomán, négy külső-társadalmi faktornak: a családnak, az iskolának, a kortárs- csoportnak és a társadalmi lehetőségeknek van meghatározó szerepe. E 2x4 modellhez magam még a sors vagy jó szerencse faktort is hozzáteszem: életben és/vagy általában egészségesnek kell maradni ahhoz, hogy a bennünk lévő értéket: a tehetséget megmutathassuk. Az értelmi fogyatékos azt jelenti, hogy az értelmi képesség csökkentértékű (70 IQ alatt van). Ettől azonban valamelyik szellemi szférában még lehet akár kivételes tehetségű is valaki. Nagyfokú járatlanságra utal tehát e témában az értelmi fogyatékosokat szellemi fogyatékosoknak mondani. J.S. Bach egyik lánya értelmi fogyatékos volt, viszont muzikalitása kivételesen jónak mutatkozott. Ő tehát nemhogy fogyatékos volt valamelyik szellemi képességben, hanem éppen talentumos – mégis értelmi fogyatékosága miatt ezt nem tudta széles körben igazolni. (Ezzel kapcsolatos az értelmi fogyatékoság másik kritériuma: az önálló társadalmi tevékenységre való képtelenség). Jó lenne, ha a magyar értelmiségiek és különösen az újságírók is több jártasságra tennének szert e kérdésekben és megfelelően használnák e fogalmakat. Így jobban rádöbbennének arra is, hogy legnagyobb természeti kincsünkkel: a tehetségekkel és a talentumos emberekkel jobban kellene sáfárkodnunk. E kis nemzet jövője elsősorban ettől függ.

Megjelent az 1995./2.számban.

Emlékezés Harsányi István tanár úrra

Nem is olyan régen ünnepeltük a Magyar Tehetséggondozó Társaság nevében dr. Harsányi István 90. születésnapját. Nagy örömünkre szolgált, hogy 1994-ben – Százdi Antal javaslatára – a Magyar Tehetséggondozó Társaság kiadhatta Tehetségvédelem című könyvét, amely részleteket tartalmazott 1984-ben írt összefoglaló tanulmányából, hogy ezzel is tisztelegessünk hat évtizedes tehetségvédő munkássága előtt. S, most sajnos eljött a végső tisztelgés ideje, dr. Harsányi István, a magyarországi tehetségvédelem egyik kiemelkedő személyisége, és a Magyar Tehetséggondozó Társaság tiszteletbeli elnöke 2002. május 10-én meghalt.

Sárospatakon született, református lelkész-tanár ötvözetű családban. Iskoláit szülővárosában végezte. A pataki református gimnáziumban érlelődött meg benne az elhatározás, hogy ő is pedagógus lesz. Ösztönzőleg hatott rá az Eötvös Kollégiumban eltöltött 5 év. Karácsony Sándor segítségével jutott ki Genfbe az idős Claparede és a fiatal Piaget mellé, ahol azután kikötött a pszichopedagógiai mellett, noha doktori disszertációjának témája még a „Rokokó ízlés a magyar irodalomban” volt. 1933 és 1945 között gimnáziumi tanárként, majd igazgatóhelyettesként dolgozott Sárospatakon. Munkáját egy 9 hónapos doni kiküldetés és egy másik 9 hónapos bebörtönzés szakította meg. Ekkor már a tehetséggondozás érdekelte leginkább, mint 1935-ben megjelent „A sárospataki tehetségek kutatás” című műve is jelzi. 1945 és 1948 között a Vallás-és Közoktatásügyi Minisztérium osztálytanácsosaként már ez volt hivatali feladat is. Ez idő alatt két évig igazgatta a rövid életű Magyar Népművelési Intézetet is. 1969-ben történt nyugdíjba meneteléig az MTA Pszichológiai Intézetének a munkatársa volt. 80. születésnapján az Országos Pedagógiai Intézet és Múzeum 637 publikációjának bibliográfiáját tette közzé. Kitüntették többek között a Kiváló Pedagógus és az Apáczai Csere János szakmai díjakkal.

Sokan tudjuk és állítjuk, hogy a tehetség – az egészség mellett – a legnagyobb kincsünk, amelyre úgy kell vigyázzunk, mint a szemünk világra. Mégis, hazánkban a történelmi események sajnálatos alakulása miatt a tehetség felismerése, gondozása és védelme sokáig háttérbe szorult, és amolyan kényes témának számított. Ebben az olyan torz ideológiától és tudatlanságtól vezérelt téveszmék, mint hogy a tehetséggondozás ellentétes a társadalmi egyenlőség igé-

nyével (összekeverve a biológiai változatosság és a társadalmi esélyegyenlőség fogalmát), a tehetséggondozás az elitizmus táptalaja (a szürkekégek hegedűsei csak így biztosíthatták társadalmi pozíciójukat), a tehetség minden körülmények között magától is érvényesül (megfeledkezve arról, hogy a magyarság elmúlt évtizedekben észlelt sajnálatos lecsúszása a tudomány és a technika világában ennek ékes cáfolata). Még szerencse, hogy ezekben a nehéz időkben is voltak a tehetségvédelem oltárának olyan papjai, mint Harsányi István.

Az ő ars poetikája szerint „Mint tíz, húsz, ötven vagy hatvan évvel ezelőtt, most is vallom, hogy egy nép, egy nemzet nevelésének legtöbbszörre hivatott munkásai a jó szándékú, korrekt tehetségek. A bennük rejlő értékek elkótyavetyélése pedig megbocsáthatatlan pazarlás.”

Emlékét és útravaló üzenetét meg kell őriznünk.

Dr. Czeizel Endre
A Magyar Tehetséggondozó Társaság
tiszteletbeli elnöke

Megjelent a 2002./2. számban.

A tehetségvesztés-tehetségmentés

A kiegyezés körüli időszakban minden harmadik újszülött nem érte meg első évét. A fertőző betegségek, a táplálkozás hiányártalmának és más bajok, 33 % körüli csecsemőhalálozást idéztek elő. A társadalmi haladás, a közegészségügy és az orvosi ellátás javulásának köszönhetően a csecsemőhalálozás aránya jelenleg már 1 % alá csökkent. Jelentős tehát a javulás az emberek korai elvesztésében, de még ezzel sem lehetünk megelegedve. A fejlett gazdaságú és egészségügyű országokban ez az érték ugyanis még ennél is jóval alacsonyabb, ezért náluk a csecsemő halálozása már tragikus ritkaságnak számít.

A születés utáni napok, hetek és hónapok azonban még mindig kritikus időszaknak számítanak az életnek megfelelés szempontjából. Az élet első évében ugyanis ugyanannyian halnak meg, mint a következő 23 évben együttvéve! Az élet első hónapjában elveszettek száma pedig annyi, mint ezt követően a 3. év végéig meghaltaké. A magyarázat a méhen belüli élet sajátosságaiiban kereshető. A magzat számos fontos életműködéséért ugyanis tulajdonképpen az anyag a felelős, gondoljunk arra, hogy a magzat a vért az édesanyjától kapja, a tüdő nem lélegzik, stb. A születés után viszont az újszülött szívének kell átvenni a keringés fenntartását, és a tüdőre hárul a lélegzés biztosítása. Mindezekből következik, hogy az újszülöttek korai gyakori elvesztése a szív fejlődési rendellenességeire és a tüdő légzési képtelenségére vezethető vissza. A korai veszteségek egy része tehát a darwini kiválogatódás része, a másik, nagyobb hányaduk viszont megfelelő felkészítéssel és gondoskodással kivédhető, illetve orvosolható. Így az elmúlt 56 évben elveszett több mint 350 ezer csecsemő számára is lehetetlenné vált adottságainak bizonyítása. Az elmúlt fél évszázadban emiatt 17.500 tehetséget és 350 kivételes tehetséget veszítettünk el.

A gyermekek első születésnapja után a halálozás szerencsére már nagyon ritka. Korábban ilyenkor is a fertőző betegségek szedték nagy számban áldozataikat. Jelenleg az 1-19 éves korosztályban a balesetek, az öngyilkosságok, és a fejlődési rendellenességek késői következményei jelentik a leggyakoribb halálokokat. E ritka események valódi tragédiák, hiszen már adottságaikat megmutató, nagy reménységű fiatal életet veszítünk el. Az elmúlt 56 évben az ilyen korai halálozás miatt 132.485 életet veszítettünk el, emiatt 6.624 tehetség és 132 kivételes tehetség vált képtelenné adottságainak valóra váltására.

Kerestem példát az elmondottak honi illusztrálására. Egyetlen olyan tizenéves korban elvesztett személyiséget találtam, aki kivételes adottságait egyértelműen

igazolta. Weöres Sándor és Károlyi Amy hívta fel a figyelmet Karay Ilonára (1866-18881), aki 14 évesen lett öngyilkos, és aki korábban 18 olyan verset írt, ami a legnagyobb reményekre jogosított. Bizonyára számosan voltak hasonlóak, csak róluk nem tudunk.

Tudomásomra jutott és megrázott azonban egy világrengetőnek tűnő génuszjelölt korai elvesztése. A következőkben őt mutatom be.

A „Békássy Ferenc-jelenség”

Békássy ferenc 1893-ban született előkelő család sarjaként, akiknek Zsenyén volt volt birtokuk. Apai őseik a Pápa-nemzetségből származtak, családfájukat a 13. századig tudták visszavezetni. Távoli rokonságban álltak a költő Zrinyi Miklóssal, egyik felmenőjük, Békássy Pál pedig Pápa alkapitányaként halt hősi halált a törökkel vívott harcokban. Anyai nagyapja: Bezerédj György, aki Széchenyim Wesselényi és Ddeák barátja és harcostársa volt, feleségül pedig a kor neves lelkész-költőjének, Kiss Jánosnak a lányát vette el. Az ő gyermekük, Emma ment feleségül Békássy Istvánhoz. Hét gyermekük született, a harmadik volt a sorban Ferenc. Korán megnyilvánuló tehetségét érzékelve, a család Cambridge-be küldte tanulni, ahol anyanyelvi szinten sajátította el az angolt. A híres King's College növendéke volt, mégpedig a rangsorban az első. Évfolyamtársai közé tartozott pedig John Maynard Keynes (később világhírű közgazdász, a Világbank alapítója), Virginia Wolf, és Bernard Russel. Szerelme – a nagy színész, a későbbi Sir Lawrence Olivier unokahúga – Noel Olivier volt. Ferenc sokoldalú és kiváló adottságai közül is kitűnt költői tehetsége. Elnyerte a College irodalmi pályadíját is. Magyar és angol nyelven írt verseivel itthon, de Angliában is nagy figyelmet keltett. A Nyugat köré csoportosult írók, kritikusok a legnagyobb jövőt jósolták neki a magyar költészetben és világirodalomban.

Az I. világháború kitörésekor azonban kötelességének érezte a hazatérést, noha az írta testvérének: „Nem írhatom meg, hogy mit gondolok a háborúról...” Úgy tűnt, terve nem sikerül, mivel nem volt pénze a hazautazásra, amellyel akkor már ellenséges állampolgárként sietnie kellett. (Fivére ott maradt és békés internálásban vészelte át a világegést.) Neki azonban végülis Keynes – kölesönként – pénzt adott. Hazaérkezése után huszár önkéntesnek jelentkezett. 1915 júniusában a galíciai frontra vezényelték, és a kiérkezését követő 3. napon, az első csatában, Dobromucnál elesett. Huszonkét éves volt.

Babits Mihály két tanulmányában méltatta talentumának különleges nagyságát és a veszteség mérhetetlenségét. Szerinte „Békássy, ha élve marad, a legnagyobb magyar költők egyike lehet”. Szerinte olyan tökéletes, széles lendületű strófákat, mint a következők, nagyon kevés érett költő tud írni:

Az ember vérig érzett szenvedelme
Nagy áradattal zúgva vesz körül.
Vívódba küzd az elhanyaglott elme:
Kétsége vállaimra nehezül.
A vonzódások kínját érzem.
A minden eszme szelleme enyém;
enyém a vágy, enyém az értelem
az értelmetlen vágyak éjjelén.

Egy istent sejték minden holdsugarban,
Álmokkal álmom oly övezve száll,
És egyre jobban elmerül az árban:
A képzelgés körében nincs határ!
Szerelmek! Vágyak! Börtönök! Világok!
Nyomorúság! Erők! Üres terek!
Jajok! Fájdalmak! Messze pusztaságok!
Hitek! Halandók! Népek! Istenek!

Kosztolányi Dezső és Tóth Árpád megemlékezései is génuszénak egyedülállóságot bizonyították. Duczynska Ilonának, anyai ágú unokatestvérének, háborúellenes izzó indulatának fő indítéka is az ő értelmetlen és pótolhatatlan halála volt. Cambridge-ben, ottani tanárai és diáktársai emléktáblával tisztelegtek Békássy Ferenc párját ritkító tehetségének. Mégis, ki tud ma erről a nagy magyar ígértről?! Ahogy Babits Mihály is írta: „hadd legyen ő jelképe, emblémája minden lehető és valószínű és nem ismert és fel nem ismert csíra vesztésünknek..”

A sors-faktor megakadályozta, hogy Békássy Ferenc különben kivételes 4 szellemi adottságának érvényesülését. Neki igazi esélye lehetett volna arra is, hogy a világszínvonalú magyar költészet képviselőjeként – angol tudásának köszönhetően -elfoglalja méltó helyét a világirodalomban. Ami még egy József Attila-szerű nagyságnak sem adatott meg. Pedig olyan objektív és a világirodalmat jól ismerő szakértők is, mint Köszter- Koestler Artúr vagy Klein György, József Attilát a 20. század legnagyobb költőjének tartották.

A „Békássy Ferenc-jelenséget” tekintsük mementónak a fiatal életek és a potenciális génuszok védelme érdekében, hiszen a tehetségmentés egybeesik az életmentéssel is.

Megjelent a 2002. évi Tehetség Almanachban.

Révész Géza, egyik nagy elődünk

Elmúlt hónapokban többször találkoztam Mönks professzorral Magyarországon és örömmel hallottam, hogy Amszterdamban a Kísérleti Pszichológiai Intézet felveszi Révész Géza nevét. Révész Géza a XX. század magyar származású génuszaik közé tartozik. Én Révész Gézát tekintem a kreatológia első nagy hazai személyiségének az 1918-ban megjelent A tehetség korai felismerése című munkája alapján. Ebben, noha más terminológiát használva, a tehetséget négy hajlamra vezette vissza. Ezek (1) az átlagon felüli intelligencia, tehát általános értelmi képesség, (2) tehetség bizonyos specifikus irányai, mint művészetekben vagy tudományokban való kiválóság, vagyis kivételes specifikus szellemi képességek, (3) az intuíció és spontaneitás, amit ma kreativitásnak nevezünk és (4) a gyermek szellemi-erkölcsi magatartása és akaratereje, ami jól befér a jelenlegi motiváció fogalmába. Révész Géza tehát sok évtizeddel korábban megfogalmazta a tehetségnek/talentumnak azt a 4 faktoros modelljét, amit magam is használlok.

Révész Géza 1878. december 9-án született Rothauser Géza néven Siófokon, szüleinek házában, aminek most a Bajcsy-Zsilinszky utca 48. a neve és száma. Édesapja, Rothauser Adolf borkereskedő volt, és elsősorban a csopaki borokat forgalmazta külföldön. A kisfiú édesanyját két éves korában elvesztette, attól kezdve nagyszülei nevelték fel, akiket nagyon szeretett, és akik kitörölhetetlen nyomot hagytak emlékezetében, mivel gondtalan és boldog falusi gyermekként biztosították számára. Tőlük tanulta meg izes beszédét és szerinte ők segítették elő rendkívüli problémaérzékenységét.

Elemi iskoláit az akkor községnek számító Siófokon végezte el. A helytörténetek szerint tanítója Rónai Adolf lehetett, akit akkor a település „szellemi vezérének” tekintettek. Ő sok kivételesen tehetséges diák pályakezdését segítette elő, köztük lehetett Révész Géza is. Révész Géza 1896-ban a budapesti Markó utcai főgimnáziumban érettségizett, ekkor apja kívánságára a tudományegyetem jogi karára iratkozott be. Akkoriban ez volt a legjobb belépő az „úri” világba. Érdeklődésének irányát azonban jól mutatja, hogy 1902-ben kriminálpszichológiai disszertációja alapján avatták jogi doktorrá.

A pszichológia iránt kibontakozó érdeklődése miatt a diploma átvétele után Göttingenbe utazott, ahol G. E. Müller, a kor vezető pszichológusának a ve-

zetése mellett kezdett kutatómunkába. A göttingeni szakemberek jelentősen hozzájárultak a modern kísérleti lélektan megalapozásához, meghatározva Révész Géza további pályafutását is. Szorgalmasan látogatta az egyetemen tanító Edmund Husserl filozófiai előadásait is. Ezt követően egy évet Berlinben töltött, ahol Karl Stumpf, a hallás lélektanának legnevesebb kutatója mellett dolgozott. A vele való együttműködés irányította Révész Géza figyelmét a hallás és a zene lélektana felé. Kutatásait Dubois-Reymond intézetében folytatta, ahol 1906-ban megszerezte a filozófiai doktori fokozatot. Értekezésében a színlátás problémáival foglalkozott. Jelentős kutatásokat végzett a hallás lélektanában is, ekkor került közeli kapcsolatba korának másik jeles pszichológusával, Franz Brentanoval, a fenomenológiai irányzat megalapítójával a pszichológiában és a filozófiában.

Hazatérve először Tangl Ferenc laboratóriumában dolgozott. Részt vett a tudományos közéletben, gyakran megfordult Alexander Bernát körében, továbbá közeli kapcsolatba került a Vasárnapi Kör és a Huszadik Század olyan szerzőivel, mint Balázs Béla, Lukács György, Mannheim Károly, Fogarasi Béla, Lesznai Anna és Hauser Arnold. 1908-ban a budapesti egyetem magántanárává habilitáltak, és megbízták a pszichológia előadásával, elsőként az egyetem történetében. 1910-ben feleségül vette Alexander Bernát lányát, Magdát, akiből neves művészettörténész lett. Ő fiatal korában Fülep Lajossal barangolta be Firenzét, Charles von Tolnayval Rómát. Az Alexander-ház Budapesten amolyan művész/értelmiségi találkozóhely volt, ennek köszönhette Révész Géza közeli barátságát Bartók Bélával és Kodály Zoltánnal, de ismerte Ady Endrét is. A Tanácsköztársaság alatt Kármán Tódor kezdeményezésére létrehozták az egyetemen a pszichológia intézetet, aminek professzorává Révész Gézát nevezték ki. Ekkor megalapította Magyarország első lélektani laboratóriumát. Tanítványa volt, többek között, a pszichológus Gleimann Anna és Lénárt Edit, valamint a pszichoanalitikus Hermann Imre. A Tanácsköztársaság bukása után megfosztották katedrájától, ezért emigrációba kényszerült.

Ekkor kora pszichológiai irányzatainak tanulmányozására rövid ideig Münchenbe, majd Heidelbergbe ment. Hamarosan, 1920-ban, azonban Heymans (Groningen) és Zwaardemaker (Utrecht) professzorok Hollandiába hívták, ahol aztán végleg le is telepedett. 1921-től az amszterdami Kísérleti Pszichológiai Intézet igazgatójaként laboratóriumát Európa legnagyobb intézetévé fejlesztette. 1931-ben az amszterdami egyetem professzorává is kinevezték. Így 1935-ben

Budapesten, a Pázmány Péter Tudományegyetem 300 éves centenáriumán, Révész Géza képviselte az amszterdami egyetemet. Ettől eltekintve is rendszeresen hazalátogatott Budapestre, tehát nem szakadt meg kapcsolata tanítványaival és barátaival. Révészék lakása Amszterdamban szinte mágneses erővel vonzotta magához a világ tudósait és művészeit. Ahány muzsikus, pszichológus, filozófus vagy művészettörténész csak megfordult Hollandiában, mind meglátogatta a zenetudós Révész professzort és az esztéta Alexander Magdát. 1947-ben az ő javaslatára nevezték ki Magyarországon az egyetemen akkor megalakult pszichológiai tanszék munkatársait. Ekkor járt utoljára itthon.

Bartók Bélához fűződő kapcsolata életre szóló volt. Révész Géza vitte ki 1919-ben Németországba Bartók Béla magyar, román és arab népzenevel foglalkozó dolgozatát, és ezek Révész Géza közvetítésével jelentek meg németül 1923-ban, a *Sammelbände für vergleichende Musikwissenschaft* 4. kötetében. Magyarországon akkor Bartók e művét nem hogy kiadni nem voltak hajlandók, de máramarosi román népdal gyűjtése miatt még a poklok poklát is megjáratták vele. Barátságukat a zene, mint összekötő és határokat nem ismerő szellemiség, mélyítette el. Bartók Béla az *Ady-dalok* tiszteletpéldányát dedikációjával küldte meg 1923-ban Révész Gézának. Sokáig Révész Géza volt nyugaton Bartók munkásságának legértőbb társa, egyik legfőbb külhoni támogatója, koncertjeinek igényes előkészítője. Mikor Bartók Hollandiába látogatott, mindig felkereste Révészék házát, amely egyben szálláshelyeül is szolgált. Többek között itt gyakorolta a házigazda kitűnő Bösendorfer zongoráján ötvenszer is eljátszva az akkor még alig ismert Mikrokozmosz részleteit. Így Révész professzorék vendégszerető háza színhelyeül is szolgált számos Bartók „ösbemutatónak”. Révész Géza szoros szakmai kapcsolatban állt Szondi Lipóttal is. A II. világháború után Zürichben élő tudós visszaemlékezése szerint Révész Gézának komoly szerepe volt az ő főművének, a sorselemzésnek, és azt megalapozó Szondi-tesztnek létrejöttében.

Révész Géza 1950-ben ment nyugdíjba, ekkor mondta: „A Dunántúlon dombok és szőlőhegyek gyűrűjében fekszik a Balaton. Magyarország eme csodálatos tavának délkeleti partján, egy kis faluban, Siófokon egy nagyon hideg téli napon világra jött egy kisfiú, aki ha tudott volna gondolkodni, soha sem sejtette volna, hogy egyszer, mint amszterdami professzor tartja meg búcsúelőadását.” Hollandiában halt meg 1955. augusztus 18-án.

Műveinek 1948-ban összeállított bibliográfiája 167 tanulmányt és könyvet számlált, amik németül, hollandul, franciául, angolul és - az elsők - magyarul

jelentek meg. Az 1918-ban itthon megjelent könyvére már utaltam. A legfontosabbak közé tartozik Nyíregyházi Erwinról, a világhírű magyar hegedűs csodagyermekről írt műve (Die Formenwelt des Tastsinnes, 1916). A tapintóérvék formavilágát kétkötetes munkában dolgozta fel részletesen a vak szobrászok művészetének elemzése alapján (1937). Ugyanebben az évben jelent meg a Van-e hallástér? (Gibt es einen Hörraum? 1937) című munkája. Az élete utolsó szakaszában írt több száz oldalas könyvében a zene lélektanáról folytatott kutatásait foglalta össze (Einführung in die Musikpsychologie, vagyis Bevezetés a zenepszichológiába, 1946). A nyelv eredetével és előtörténetével foglalkozott az 1950-ben megjelent De l' Origine et Préhistoire du Language. Végül A talentum és geniusz (Talent und Genie) című könyve 1952-ben jelent meg.

Révész Géza elnöke és tiszteletbeli tagja volt számos tudományos egyesületnek, többek közt 1946-tól a Magyar, 1949-től a Bajor Tudományos Akadémiának. 1949-ben a würzburgi egyetem díszdoktorává avatták. A nemzetközi hírű Acta Psychologica alapítójaként (1935), e lap főszerkesztői teendőit is ellátta.

Révész Géza életműve átfogja a pszichológia szinte minden területét, az általános lélektantól kezdve a látás, a hallás, a zene, a téri és tapintási érzékelés pszichológiai problémáin, valamint az állatlélektan témáin át az olyan gyakorlati hasznú területekig, mint, a gyermeklélektan, az orvosi lélektan, a nevelés-lélektan és az üzempszichológia. Ugyanakkor elméleti és kísérleti munkássága számos más irányban is tágította az akkor még gyermekkorát érő olyan tudományok látókörét, mint a tehetségkutatás, mai nevén kreatológia. Végül, de nem utolsósorban emberi nagysága és másokat segítő szellemi ereje is példaértékű.

Megjelent a 2007./2.számban.

A nagy magyar festőművészek nemzetközi megítélése

Az elmúlt években a festőművész-géniuszok értékelésére vállalkoztam. Életművük megismerése bennem, az orvosgenetikusban, újra megfogalmazta az igényt, hogy szükséges lenne meghatározni milyen általános szabályszerűségek jellemzőek a kiváló magyar festőművészekre.

E munkám során is nehéz feladat volt a vizsgálati mintámba bekerülő nagy, vagy még inkább "legnagyobb" magyar festőművészek kiválasztása, hiszen a művészeti alkotások értékelésekor nincs olyan objektív kritérium rendszer, mint a természettudományokban, ahol a gyakorlat előbb-utóbb eldönti a tudományos felfedezések társadalmi értékét.

A festőművészek kvalitásainak értékelését különösen nehezzé teszi az évszázadok alatti szemléletváltozás. Sokáig művészetekben a szépség-tetszés volt az értékítélet alapja. Kant szerint szép az, ami érdek nélkül tetszik. Szellemes mondás ez, de csak részben igaz, mivel neveltetésünk és kultúránk alapvetően meghatározza a szépségideált. Ráadásul az egyéni ízlés is különböző, ahogy ezt a szép nők vagy jóképű férfiak megítélésében – hál' isten – gyakorta tapasztalhatjuk.

Később a valóság mind hűségesebb visszatükrözése vált a művészi alkotások fontos ismérvévé. E realizmus-naturalizmus viszonylag objektíven mérhető, elég a klasszikus példára utalni: ha a méh úgy száll rá a festményen ábrázolt szőlőre, hogy azt valóságosnak hiszi, akkor az remekmű. A fotográfia felfedezése is hozzájárult e realista irányzat egyeduralmának végéhez.

A 19. századot követően eluralkodó izmusokban az újdonság-eredetiség vált meghatározó értékke, azóta csak „új” festményekkel lehet betörni a kortárs művészek élvonalába. Az újszerűség megítélése azonban jelentős szakmai felkészültséget igényel és nem mentes a szubjektivitástól. Mindez súlyos társadalmi válságot okozott a művészetek „érthetőségében”. A modern festészet nagy alkotóinak alkotásai általában nem tetszést, hanem felháborodást váltottak ki az emberek többségéből. Műveik későbbi sikere miatt viszont e „botrányos” jelentkezés szinte már kívánatosá vált a művészek körében. S ekkor vált a művészettörténészek, galéria tulajdonosok és műkereskedők – nem mindig érdek

nélküli – értékítélete döntővé a művészek alkotásainak elbírálásában. A magyar festőművész-géniuszok számára ez az említett szemléletváltozás katasztrofálisnak bizonyult, a honukhoz ragaszkodók nemzetközileg szinte ismeretlenek.

A zeneszerző géniuszok vizsgálatakor jóérzés volt tapasztalni, hogy a magyarokat, különösen Liszt Ferencet és Bartók Bélát milyen nagyra értékelik. A zene nemzetközi, nincsenek nyelvi és kulturális határok, így a magyar géniuszpalánták is kivirágozhattak a jó képzési alapoknak köszönhetően e hazában.

A 2 magyar és 7 magyar születésű Nobel díjas tudósnak köszönhetően e leg-rangosabb nemzetközi elismerés relatív gyakorisági (1 millió lakosra számított) világsorrendjében a 8. vagyunk, ami feltétlenül jó helyezésnek számít. Igaz ugyanakkor, hogy mindegyikük más országban halt meg, és a Nobel díjat is jórészt annak köszönhették, hogy tudták a magyar titkot: „Időben kell lelépni”. A magyar költőgéniuszokat a másnyelvű országokban nem értékelik sokra, mivel nem is ismerik őket. A fő okot a nyelvi korlátok jelentik, műveiket nem tudták megfelelő színvonalon lefordítani idegen nyelvekre. A prózáírók jelenlegi nagy nemzedéke talán a szépirodalomnak ebben az ágában most áttörést lesz képes elérni, legalábbis Kertész Imre Nobel díja erre utalhat.

A képzőművészekre most térek vissza. Az elismert nemzetközi szakkönyvek alapján megállapítható a világ legismertebb festőművészeinek rangsora. Az első 50 között nincs magyar és az első 500 között is csak kettő: Moholy-Nagy László és Victor Vasarely. Mindketten Magyarországon születtek, de még jó időben hagyták el szülőhazájukat, hogy nemzetközi hírt szerezzenek maguknak. A magyarok döntő többségének a tudatában a legnagyobb magyar festőművész Munkácsy Mihály. Sajnos róla már szó sem esik az említett nemzetközi szakkönyvekben. A világ Szinyei Merse Pált sem ismeri, aki a Majálisával pedig lényegében a francia impresszionistáktól függetlenül, de velük egy időben és hasonló színvonalon lett e művészeti irány elindítója a képzőművészetben. S miért nem tudnak az olyan világrengető magyar festőművész géniuszokról, mint Csontváry Kosztká Tivadar, Vajda Lajos vagy Mednyánszky László? Számomra fontos tanulsággal járt Claude Monetnek a Műcsarnokban és Mednyánszky Lászlónak a Magyar Nemzeti Galériában Budapesten néhány évvel ez előtt egy időben látható kiállítása. Szerintem – bizonyára elfogult vagyok – Mednyánszky mind azt tudta, amit Monet, de sok mást is. Mégis, Mednyánszkyról e hazán (és Szlovákián) kívül szinte senki sem tud, Monet pedig világhíres, és súlyos kulturális analfabetizmus az ő műveinek nem ismerete. A festészet nyelve pedig ugyanúgy nemzetközi, mint a zenéé, itt sincsenek nyelvi korlátok.

A jól ismert aforizma szerint a nagy nemzetek nagygyá teszik fiaikat, ezzel szemben a kis nemzetek fiainak maguknak kell nagygyá tenni hazájukat. Ennek első feltétele annak felismerése, hogy a tehetség a legnagyobb természeti kincs, amire úgy kellene vigyáznunk, mint a szemünk világára. A tehetség azonban csak a lehetőséget jelenti, ennek talentummá érlelése a külső feltételektől függ. Potenciálisan minden nációban hasonló a tehetségesek és ezen belül a ritka géniuszpalánták relatív aránya. Hogy közülük hányból lesz talentum és különösen géniusz, az az adott közösségtől függ, kezdve a családtól az iskola-rendszeren át a társadalmi lehetőségekig. A nemzetközi összehasonlítások szerint ezek jelentősen eltérnek a különböző nációkban, ahogy ezt az ismert géniuszok aránya igazolja.

Le kell számolnunk tehát a 19. század szép romantikus eszményeivel, pl. a Szózat veretes intelmével, hogy „itt élned és halnod kell. Ha ehhez tartották volna magukat a magyar Nobel díjasok, döntő többségük nem kapta volna meg ezt a nemzetközi elismerést. Moholy-Nagy László és Vásárhelyi Győző sem lenne megbecsült tagja a nemzetközi képzőművészet elitjének, ha itthon marad.

A magyar géniuszpalánták számára ez az ország túl kicsi, és főleg eszközeiben túlságosan korlátozott, hogy virágba szökésüket biztosíthassa. Éppen ezért nekik el kell menni azokba a nagy nemzetközi műhelyekbe-központokba, ahol elsajátíthatják mesterségük legkorszerűbb ismereteit és megismertethetik magukat a nemzetközi elittel. A nagy kérdés azonban, hogy kapnak-e, kaphatnak-e ők olyan útravalót, hogy külföldön is magyarok maradjanak, és esetleg egy idő után visszajöjjenek szülőhazájukba.

Megjelent a Tehetség 2009./1. számában.

A gyermekek értelmi fejlődését veszélyezteti a jódiány!

Az ember veleszületett adottságainak sokszínű megnyilvánulásakor akkor beszélünk tehetségről, ha a gyermekekben valamelyik az átlagost számottevően meghaladja. Itt most az általános értelmi adottságról lesz szó, amiért a kromoszómáinkban mindenütt megtalálható mintegy 1000 génpár felelős. E genetikai adottságok által biztosított lehetőségbirodalom valóra váltása és ennek milyensége elsősorban a családi hatásoktól, az iskolai oktatás színvonalától, a kortársak elvárásaitól és a társadalmi feltételektől függ. Nem szabad azonban megfeledkeznünk arról sem, hogy a fogantatáskor kialakuló „genetikai tervrajz” megvalósulásán sokat ronthatnak bizonyos ártalmas hatások, mint a várandósság alatti cigarettázás, italozás, drogozás is. E jól ismert, de sokszor figyelmen kívül hagyott veszélyek mellett most egy újjal kell szembe néznünk, és ez a jódiány.

A pajzsmirigy olyan az életünkben, mint a sebességváltó a gépkocsiban. Ha a pajzsmirigy kevés hormont termel, akkor emiatt az életműködések lelassulnak. Ha a pajzsmirigy túl sok hormont produkál, akkor viszont a hiperaktivitás jelei mutatkoznak. A pajzsmirigy feladatát az általa termelt hormonok révén látja el, ezek képződéséhez pedig jódra van szüksége. Szervezetünk nem képes jódot termelni, ezért a táplálék és ivóvíz révén kellene a napi 150 mikrogramm jódszükségletünket kielégíteni. A magyar emberek jódiány ellátása azonban jelenleg elégtelen, ivóvizeink jódtartalma mindig is alacsonyabb volt, mint a tenger közeli országokban. A mostani jódiány fő oka, hogy az ivóvizek klórozása számottevően hatástalanítja a szervezetünkbe korábban így bekerülő jódot. Figyelembe véve a vizsgálati eredményeket és az emberek napi ivóvíz fogyasztásának a mennyiségét, megállapítható, hogy a magyar emberek 80%-a jelenleg jódiányban szenved. Mindezeknek ártalmas következményei vannak az egészségre, elsősorban a pajzsmirigy csökkent működése révén, aminek egyik látható következménye a pajzsmirigy megnagyobbodása, az ún. golyva vagy strúma. A csökkent pajzsmirigyműködésnek azonban sok más megnyilvánulása is van, ilyen például a bőr szárazsága, a köröm és haj töredezése, és az agyi tevékenység zavara, amely apátiához vagy depresszióhoz vezet.

Magam élethivatásomul a gyermekek egészséges születésének elősegítését választottam, erre fordítom minden energiámat most már lassan 50 éve. Mélységes aggodalommal tölt el ezért, hogy az említett jódiány leginkább a gyermekek értelmi fejlődését gátolja. Magyarországon a várandósoknak napi 200 mikrogramm jódiány (az USA-ban 220 mikrogramm/nap) az ajánlott érték. Ezt a fokozott jódigényt e „másállapot” jellemző hormonális állapota, valamint a magzat pajzsmirigyének

beindulása, és az emiatti extra jódigénye magyarázza. Az említett gyakori jódhiány miatt azonban ezek az igények nem elégülhetnek ki, aminek következménye elsősorban az agy fejlődésének visszamaradása lesz.

Az agy fejlődésében három korszakot érdemes elkülöníteni. Az első periódus a fogamzástól számított 3. héttel veszi kezdetét, amikor a mindenre képes őssejtek-ből kialakulnak az agysejtek, belőlük az idegcső, majd ebből az agy és a gerincvelő. Ezzel tulajdonképpen az idegrendszer váza készül el, amelynek azonban még hosszú időre van szüksége feladata teljesítéséhez. A második időszakban, a várandóság 12. és 20. hete között megtelik az agy sejtekkel, mintegy 200 milliárd idegsejt teszi majd képessé az embert a gondolkodásra. Végül a várandóság harmadik harmadával veszi kezdetét az a hosszú fejlődési szakasz, amely a születés utáni élet 3. évének a végéig tart, amikor is kialakul agyunk csodálatosan sokrétű és bonyolult tevékenysége. Az agy kialakulásának említett második és harmadik fázisában nagyon fontos a fejlődés üteme, mondhatjuk „sebessége”, amit jórészt a pajzsmirigyhormonok határoznak meg. Sajnos a várandósok többségének a jód ellátása elégtelen, ezért pajzsmirigyhormonjaiknak csökkent termelése komoly veszélyt jelent magzatjaik, majd csecsemőik agyának fejlődésére. A teljes jód hiány súlyos értelmi fogyatékosághoz vezet, amit kreténségnek neveznek. Szakértők számításai szerint a magzatokat a várandóság második harmadától érő enyhe/mérsékelt jódhiány is az értelmi képességüket (ha ezt un. intelligencia kvociensben, tehát IQ-ban fejezzük ki) mintegy 10-15 egységgel csökkenti. Magyarországon jelenleg a magzatok-csecsemők 80%-át érő jódhiány kb. 1.5 osztályzattal ronthatja le későbbi iskolai teljesítményüket, felnőttkori társadalmi hátrányaikat itt nem is említve. Mindenképpen szükség van a jód pótlására, erre szolgál a jódozott só. Várandósoknak azonban inkább a só fogyasztásuk korlátozását ajánljuk, ezért számukra más módszert kell ajánlani. Az egyik lehetőség a tablettás kiegészítés (a jelenleg Magyarországon forgalmazott un. „multivitaminok” egy része tartalmaz jódot), a másik a megfelelő jód tartalmú ásványvizek fogyasztása.

Az elmúlt években számos országban, pl. az USA-ban, drámai felhívásokban hozták a lakosság tudomására a csökkenő jód fogyasztást, illetve ennek egészségre ártalmas következményeit. Különösen fontos a magzatok és gyermekek egészségvédelme, hiszen a jövő milyensége tőlük függ. Mégis, hazánkban nagy a csend e téren, a nemzet jövőért felelős vezetők mással, főleg egymással vannak elfoglalva. A következő generáció egészségét és értelmi képességét a jódhiány veszélyezteti, ezért ezt a könnyen kivédhető veszedelmet el lehet, és el kell háritanunk.

Megjelent a 2009./2.számban.

Czeizel Endréről a Tehetségben megjelent írások

„...időnként a szürkének látszó kavicsból is előtűnik a drágakő csillogása.”

Dr. Czeizel Endre

A tehetséget nem lehet satuba zárni

- Születésnap beszélgetés Czeizel Endrével,
a Magyar Tehetséggondozó Társaság elnökével -

Negyedszázada már, hogy Czeizel Endre fiatal orvosként nagy sikerű sorozatot vezetett a televízióban a születés titkairól. A műsor nem csak a genetikát, de jó megjelenésű, bizalmat ébresztő előadót is egycsapásra országosan ismertté tette. A népszerűség nem mindig jelent előnyt a tudományban, mert hajlamosíthat arra, hogy inkább a közismertséget jelentő ismeretterjesztést válassza az illető a kevésbé látványos kutatás helyett, nem is szólva a szakmai közvélemény elmarasztalásáról az emberek közé vitt tudomány miatt. Az idén áprilisban 60 esztendőes Czeizel doktor azonban az ismeretterjesztés mellett nem hanyagolta el a kutatást sem. Járja az országot, de az előadások mellett, nemzetközi tudóstársaságok tagjaként, elnökeként hazai és külföldi konferenciák méltán népszerű és keresett előadójaként, hivatása legfontosabb részének a kutatóorvosi munkát tekinti. A veleszületett rendellenességek, és a magzatvédő eljárások kutatásában az utóbbi évtizedekben nemzetközileg is elismert eredményeket ért el. Az általa kidolgozott és világszerte magyar-módszerként ismert családtervezési eljárást más országokban is alkalmazzák, az ennek részeként bevezetett Magzatvédő-vitamin az USA-ban kötelezően alkalmazott módszer.

Több, mint húsz éve vitte érdeklődése a tehetségkutatás területére. Számos publikációja jelent meg a témában, és most van előkészületben újabb kötete a költői tehetség genetikájáról. A Magyar Tehetséggondozó Társaság szakmai munkássága elismeréseként néhány éve elnökévé választotta, aki napjainkban is, mint mindig, fáradhatatlanul kutat, ismeretterjeszt, vagyis alkot.

- *Visszatekintve sokrétű munkásságára, annyi mindenről szó esett beszélgetésünkben. Mégis, elsősorban mit kellene hangsúlyoznunk?*
- *Mindenekelőtt talán a társadalmat kellene ostromoznunk. Arra gondolok, hogy ebben az országban mindig az kerül hátrányba, aki tesz valamit. Még nem is olyan régen, ha valaki tehetséges volt, szinte szégyenkeznie kellett miatta. Érvényesült ez az iskolában is: pedagógusoknak bi-*

zony sokszor kellett küzdelmet vívniuk tehetséges tanítványaik érdekében. Sajnos ez még mindig nem változott meg radikálisan.

- *A másság, esetünkben a kiválóság elfogadása és elismerése sajnos nem volt idehaza magától értetődő gyakorlat. Az önmegvalósítás szempontjából az sem volt mindegy, hogy az ember melyik korba és milyen körülmények közé született. Ön honnan indult?*
- Az én családfám apai, felvidéki ágát, maga Antall József a tragikus sorsú miniszterelnök állította össze, akivel a 70-es évek elején sűrűn találkoztam egy orvostörténészekből álló kis csapatban, amelynek ő olt az egyik meghatározó egyénisége, és ahol tudása, bölcsessége, jellegzetes humora nagyon jól érvényesült. Anyai ágon Veszprém megyéből, apai ágon a Felvidékről származom. Őseim iparosok voltak. Nagypám szobafestő –mázoló céget vitt, és később apám is ezt a mesterséget folytatta. A kommunista világban is önálló iparosként dolgozott.
- *A maszekok élete, főleg az 50-es években, a politikai kurzusból fakadóan számos veszéllyel járt, de ennek a helyzetnek azért jelentős előnyei is voltak. Gondolok az anyagi függetlenségre, ami a hivatásra való felkészülésnél sokat jelentett akkoriban.*
- Valóban, mi soha nem voltunk szegények. Emlékszem, hogy az 50-es években sok családnak gondot jelentett még a mindennapi étel beszerzése is. A legtehetségesebb osztálytársam – aki szintén orvos lett, jelenleg pedig pap – rendszeresen hozzánk járt étkezni, mert értelmiségi szülei nem kerestek annyit, hogy fiuk megfelelően táplálkozhasson.
- *Ősei hosszú időszakon keresztül kötődtek a kétkezi ipari munkához. Nem ez a jövő állt Ön előtt is?*
- Apám kezdettől fogva azt akarta, hogy gyermekei értelmiségiek legyenek. Az elemi iskola után a cisztercita gimnáziumba íratott, ami számomra nagy megpróbáltatást jelentett: okos, értelmiségi gyermekek közé csöppentem, akik között nagyon butának éreztem magam. Az első félévkor elég gyöngé lett a bizonyítványom, otthon korhóltak is érte, én meg bögttem, csöpögött a könnyem a levesbe, és mondtam anyámnak: értésétek meg én buta gyerek vagyok! Későn érő típus voltam. Tizennégy éves koromra magamra eszméltem, jó tanuló lettem. Elkezdtem sportolni is, és a sikereim sokat segítettek személyiségfejlődésemben. A sport

volt a mindenem. Fociztam a Vasasban, ifjúsági bajnokságot nyertünk, voltam ifiválogatott is. Jól is kosaraztam. Mindennap foci vagy kosárlabda edzésem volt, a hét végén meg két meccs. A tanulásra rettenő kevés időm volt, de akkor már volt önbizalmam és tudtam nagyjából az adottságaimat. Reggel felkeltem 6 órakor, és 7-ig megtanultam, amit kellett. Persze előfordult azért néha, hogy lemásoltam a leckét, de harmadikra már kitűnő voltam, és kitűnőre is érettségiztem.

- *A kezdeti nehézségek után a kisdíák magára talált, olyannyira, hogy a lehető legjobb eredménnyel zárta a középiskolás éveket. De az igazi döntés csak most következett: hogyan tovább?*
- Focista akartam lenni. Apám azonban azt mondta, hogy fiam, a foci az nem elég. De nem ajánlottak egyetemre, mert apám kisiparos volt, így x-es származású voltam. És itt jött közbe a szerencse: amikor a Vasasban megtudták, hogy egyetemre akarok menni, ami nem nagyon fordult elő a csapatnál, akkor kaptam egy levelet a klubelnöktől, amit el kellett vinnem egy kórházigazgatóhoz. Ő fontos ember lehetett, mivel írt egy másik levelet, az egyetem személyzeti vezetőjéhez és felvettek. Ez 1953-ban történt, nem is felvételiztem, mivel megkezdődött a Nagy Imre-korszak és akkor, aki kitűnőre érettségizett, annak nem kellett felvételeznie. Én azonban továbbra is focista akartam lenni. Az első tanév után jött életem nagy csapása: kaptam májgyulladást. Attól kezdve a kondícióm romlott, a második féldőt már nem tudtam a megszokott erővel végigjátszani. Abba kellett hagynom a focit. Ez nagyon megviselt. Ekkor szerencsére jött a szerelem, egy évfolyamtársam személyében, ami helyrebillentett. Ráadásul meg is szerettem a tanulást. Addig tulajdonképpen csak mellékesen jártam az egyetemre. Ettől kezdve nagyon jó diák lettem, több tanulmányi versenyt is nyertem.
- *Akárcsak korábban a középiskolában, az egyetemi évek alatt is, a kezdeti zökkenőket egy kiegyensúlyozott szakasz váltotta fel, amelyben hivatására talált. Életének ebben a szakaszában tört ki a forradalom. Miként érintették az események?*
- Lelkesítő szép időszak volt, életem legszebb és legmeghatározóbb emléke. Én ezt a népet akkor nagyon sokra becsültem. Aztán jött november 4-e. Azt sem felejttem el soha. Az előadások csak február körül kezdődtek el egy politikai gyűléssel, ahol megkérdezték tőlünk: na, elvtársak, ki mit gondol az eseményekről? Én hozzászóltam, rossz lelkiismerettel, hiszen egyetemista társaim közül is többen meghaltak. Azt mondtam, hogy 1848

óta ez volt a második nagy szabadságharc, hiszen zsarnokság alól akartunk felszabadulni. Néma csend lett. A döbbenet az volt, hogy nem rúgtak ki az egyetemről. Később találkoztam azzal az emberrel, aki a párközpontból volt kint ezen a gyűlésen. A villamoson jött oda hozzám és azt mondta: én voltam ott az egyetlen rendes ember, mert a többiek is azt gondolták, amit mondtam, csak ők nem merték elmondani. A felszólalásom azért nem maradt következmények nélkül, mert miután kitűnő eredménnyel elvégeztem az egyetemet, nem tartottak érdemesnek arra, hogy az egyetemen maradjak és a fiatalokat tanítsam. Ekkor újra nehéz helyzetbe kerültem.

- *Nem először addigi életében, de azt hiszem ez a nehézség sem törte meg, és sorsa új irányt vett.*
- A születés érdekelt, ezért nőgyógyász akartam lenni, de még tanulni akartam. 1965-től, amikor a kádárizmus szebbik oldala kezdődött, újra lehetett genetikával foglalkozni. A genetika addig ugyanis bűnös tudomány volt, a Szovjetunióban kivégeztek genetikusokat is, nálunk csak börtönbe zárták némelyiküket. Így lettem az új genetikus generáció tagja. Kinyílt előttünk a világ. Új volt a tudomány, nem voltak nagy öregek, akik a nyakunkba ülhetek volna. Ez előny volt, ugyanakkor mindet autodidaktaként kellett megcsinálnunk. Később lehetőséget kaptam, hogy külföldre menjek tanulmányútra. A legjobb nyugati szakemberek lettek a mestereim. Segítettek, hogy elinduljak azon az úton, amelynek lassan már a végén vagyok.
- *A pálya vége azért még messze van. Az ön élete – ezt bátran kimondhatom – sikeres. Külföldön is ismert tudós, irigylésre méltó idézettségi indexszel, köztiszteletnek örvendő híres ember, akiért a hölgyek a hölgyek még ma is lelkesednek – hisz postájában még mindig talál gyöngéd érzelmeket kifejező leveleket - , a világ minden táján szívesen látott kutató. Olyan teljes életet él tehát, amelyet minden szülő kívánhat gyermekének felnőttkorára. Ha visszatekint eddigi életére, mit gondol, alapvetően mi határozza meg a sikeres életet? A körülmények, az iskola, a család, a személyes adottságok?*
- Az én pályám jól mutatja, hogy akik alulról, nem értelmiségi családból jönnek, azok tényleg hátrányos helyzetűek. Ha azonban van bennük megfelelő adottság és jó a személyiségük, akkor megtalálják helyüket a világban. Én mindig szorgalmas, törekvő gyermek voltam, és ez sokat számít a sikernél. Emellett úgy 12 éves koromtól, ha el akartam érni valamit, akkor arra törekedtem, hogy másként tegyem, mint a többiek. Ami-

kor a társaim elkezdtek cigizni, én azért sem gyújtottam rá. Mindenben ilyen voltam, és ez bevált. Mindig szerettem a saját utamat járni.

- *Saját egyéniségének tudatos kialakítása, a másoktól való különbözőség igénye kapcsolódik a tehetség jelenségéhez. Miként jutott el a tehetségkutatáshoz?*
- A 70-es évek elején a budapesti értelmi fogyatékos gyermekek körében végeztünk egy kóreredet-vizsgálatot. Ekkor döbbsentem rá, hogy milyen furcsa ez a társadalom. Az értelmi fogyatékosokkal dicséretesen törődik, külön iskolahálózatot és pedagógus képzést tart fenn számukra, ugyanakkor a különlegesen jókra már nem fordít figyelmet. Rájöttem, hogy ennek lényegében politikai oka van. A rossz értelemben vett baloldaliság helytelenül értelmezte a francia forradalom jelszavából az egyenlőség fogalmát. Az egyenlőség már ott is jogi, társadalmi egyenlőséget jelentett és nem azt, hogy az emberek eredendően, adottságaikban is egyenlők. Ez azonban nem fért bele az egyenlőség koncepciójukba, azt már társadalmi igazságtalanságnak tartották. Emellett a kivételes képességűekkel sem tudott mit kezdeni a rendszer. Hamar rájöttek arra, hogy a kivételes képességű embereket nehéz az egysíkú rendszerbe, a pártba besorolni, mert ők nem hajlandók a felsőbb utasításokat gondolkodás nélkül végrehajtani. Az a pedagógus pedig, aki ezzel a réteggel akart foglalkozni, hamar megkapta az elitista címkét. Ideológiailag gondot jelentett az is, hogy ezeknek a gyermekeknek a többsége a jobb módú, értelmiség családból származott. Ezért is írta Harsányi István: a tehetséges gyermekekkel foglalkozni elég bűnös dolog volt az elmúlt évtizedekben. Amikor annak idején a tévében elmondtam, hogy mi magyarok tehetségesek vagyunk, de tehetségeinket nem becsüljük meg, pedig nekünk a tehetség a legnagyobb természeti kincsünk, és úgy kellene vigyáznunk rá, mint a szemünk világra, akkor nagyon megharagudtak rám. Elkezdtem tehát hétvégén, nyári szabadságom alatt a tehetség témával foglalkozni. Kiderült, hogy nyugaton ennek hatalmas szakirodalma van, csak meg kell tanulni. Engem a téma azért is motivált, mert ismertem Kondor Bélát, többször találkoztam Latinovits Zoltánnal, mondhatom, hogy Huszárik Zoltán a barátom volt. Őket zseniális kortársaim között tartom számon. Igaz, hogy nehéz emberek voltak, mint a kivételes képességű emberek általában, összeférhetetlenek, túl kritikusak a társadalommal és önmagukkal szemben. Ez magyarázza a megszállottságukat és szabálytalanságukat. A tehetséget nem lehet satuba

zárni. Láttam, hogy Isten adta tehetségüket hogyan égetik el. Aztán eltemettük őket, és akkor felébredt a társadalmi lelkiismeretfurdalás. Mert csak a temetőben jövünk rá arra, hogy mit veszítettünk velük. Ez a tehetség-féltés volt az oka annak, hogy a tehetségügy kedvenc témámmá vált.

- *Ha tehetség, akkor iskola, mi a helyzet az oktatással?*
- Az iskola nagyon szűken méri a gyermekek sokszínű tehetségét. Kevés tesztünk azért, hogy a gyermekek között a tehetség legyen a mérce, a kihívás. Pedig nagyon sok, a jövőnk múlik azon, hogy a kivételes adottságúakat meg tudjuk-e találni és meg tudjuk-e becsülni.

Százdi Antal

Megjelent az 1995.1. számban.

A magzatok megmentője

- Születésnap beszélgetés Czeizel Endre genetika professzorral –

Czeizel Endre, a Magyar Tehetséggondozó Társaság örökös tiszteletbeli elnöke ez év áprilisában lett 70. éves. Minden bizonnyal kevesen vannak idehaza, akik ne hallottak volna a népszerű tudósról, akinek nevét, munkásságát világszerte ismerik tudományos körökben. Határainkon túl talán még jobban is, mint idehaza, mert külföldi források szerint a magzatvédelem, a genetika terén elért kutatási eredményeiért két alkalommal is felterjesztették Nobel-díjra (noha még a Magyar Tudományos Akadémiának sem tagja). A megnyerő modorú, kiváló képességű, bölcs humorú, a tudományban a kreativitást, és az élet szolgálatát, az emberi hasznosságot képviselő Czeizel professzor életútját már bemutattuk lapunkban, amikor 60. születésnapján köszöntöttük. Sokszínű, tudományos eredményekben gazdag életének eseményei részletesen megismerhetők nem rég megjelent, Czeizel-ügy című kötetéből, illetve életútja feltáruul abból a napokban kiadott életrajzi műből is, amit egy tehetséges fiatal író, a 25 éves Vincze Attila állított össze, aki ezt megelőzően a zseniális Teller Edéről írt nagy sikerű könyvet.

Születésnapja alkalmából az elmúlt 10 év legfontosabb eseményeiről, és további terveiről kérdeztük a tehetséggondozás területén is maradandót alkotott tudóst, akinek korántsem zárult le még életműve e területen sem.

- Az elmúlt 10 év nem csak sikereket jelentett, hanem életem nagyon nehéz, válságos időszaka is volt, a „Czeizel-ügy” miatt. Nem egészen elképzeléseim szerint alakult egy megbízatásom sem. Az egészségügyi miniszter felkérésére 1996-ban elvállaltam a Nemzeti Egészségvédelmi Intézet főigazgatói állását, mivel azt reméltem, hogy így alkalmam lesz elképzeléseimet országos szintem megvalósítani. Hamarosan kiderült ennek lehetetlensége, azért kértem nyugdíjaztatásom. Azóta a korábban létrehozott alapítványunk tudományos igazgatójaként folytatom nemzetközi kutatásainkat, de genetikai tanácsadást is végzek.
- *Ez az időszak azonban nem csak nehézségeket, hanem szakmai eredményeket, sőt rangos elismeréseket is jelentetett.*

- Igen, erre az időszakra estek fontosabb nemzetközi kitüntetésem, így 2000-ben megkaptam a Kennedy-díjat, és az USA Magzatvédő Társaságának kitüntetését.
- *Sokféle tudományos tevékenységed, az egymás után megjelenő könyveid, és a tehetségek, a zsenik életének, származásának genetikai feltárása mellett a magzatvédelem az, amiben nemzetközi szinten is kimagasló, külföldön nagyra értékelt, és az emberi élet szempontjából rendkívül fontos, és értékes kutatásokat folytatsz már évtizedek óta.*
- Az egészségügyi miniszter az általam létrehozott Optimális Családtervezési Modellt országos szintű szolgáltatássá emelte 1996-ban, s egyben arra kért, hogy tegyünk erőfeszítéseket néhány súlyos társadalmi probléma megoldására. Ezek közé tartozott az igen gyakori szociális indokú terhesség-megszakítás, vagyis az abortusz. Három megoldásunk volt a Magyarországon szégyenletesen magas számú terhesség-megszakítások mérséklésére. A fiatalok felvilágosítása a korszerű fogamzásgátlási módszerekről, az abortusz orvosi és morális veszélyeiről továbbra is nélkülözhetetlen. Ebből kiindulva vezettük be 500 tanintézetben az első évfolyamon a „Felkészülés a családi életre” című tantárgyat. A másik megoldás a sürgősségi gyógyszeres védelem, amely a védekezés nélküli szeretkezések után még 72 óráig képes a magzatkezdemény méhbe történő beágyazódását megakadályozni, és ezzel elkerülhető az abortusz. Harmadik megoldásként a terhességüket semmiképpen vállalni nem tudó asszonyoknak felajánlottuk a nyílt örökbefogadás lehetőségét, és ha hajlottak erre az emberséges megoldásra, munkatársaim összehozták őket olyan meddő házaspárokkal, akik más módon nem juthattak gyermekhez. Természetesen mi csak orvosi „elsősegélyt” nyújtottunk, az örökbefogadás teljes körének intézése az illetékes hatóságokra tartozott. Így sikerült 70 magzat életét megmenteni.
- *Végül ebből az igazán humánus megoldásból kerekedett az egy évtizedig elhúzó Czeizel-ügy, amelynek legnagyobb és ráadásul véltlen áldozata lettél. Ez az elképzelés pedig előnyös a várandós anyának, a gyermeket akaró családoknak, s mindenekelőtt a magzatnak, de az államnak is, mert esetleg nem kell nevelőotthoni elhelyezésről gondoskodnia, ha végül mégiscsak megszületik a gyermek. Mi is volt a lényege ennek a kezdetben bűnügynek induló, majd felmentéssel záruló, téged nagyon megviselő ügynek?*
- A terhes nők között volt öt (négy roma származású, és egy idegbeteg asszony) akiknek munkatársaim nem találtak örökbefogadót itthon. Kérésemre az egyik munkatársam felvette a kapcsolatot külföldi együttműködő orvos

partnereinkkel, és ők két házaspárt Magyarországra küldtek. A másik három terhes számára egy USA-ban élő magyar származású nő biztosított külföldi örökbefogadót. Így mind az öt újszülöttet Magyarországon fogadták örökbe, hivatalosan, és a követségek közreműködésével. Utólag azonban kiderült, hogy az amerikai nő, aki a három újszülött örökbefogadását intézte, a magyar újságokban hirdetésekkel adott fel, és ennek révén nagyobb számú magyar terhes nőt utaztatott ki az USA-ba. Sajnos ebbe az illegális akciójába két munkatársamat is bevonta! Erről nekem nem volt tudomásom, és ez a bírósági tárgyaláson igazolódott is! Mégis, rengeteg rágalmat, és méltatlan meghurcoltatást kellett elviselnem, amelyek életre szóló lelki sebet okoztak bennem.

- *Ezt a valóban bántó, és méltatlan ügy végleg lezárult, s most már teljesen a tudományra, a magzatvédelemre, és tehetségek sorsának elemzésére fordíthatod figyelmedet. Az általad kidolgozott, és világhírűvé vált magzatvédő vitamin alkalmazásának ügye jelenleg hogy áll?*
- A legfontosabb kutatási eredményünk annak végleges igazolása volt, hogy a magzatvédő vitaminok nem csak a nyitott gerinc, az un. spina bifida, és az agykoponyahiány, vagyis az anenkefália 90 %-ának a megelőzésére képesek, hanem a szív és a vese rendellenességek, valamint a veleszületett végtaghiányok jelentős hányadának kivédésére is. Az összes fejlődési rendellenesség minimum 1/3-a lenne megelőzhető e módszerrel. A világon jelenleg 136 millió gyermek születik, közülük 3 %-nak van súlyosabb fejlődési rendellenessége. E 4,1 millió szomorú sorsú újszülött közül 1,4 milliónak az egészséges születése lenne biztosítható a magzatvédő-vitaminnal. Fiatalkoromban – Semmelweis nyomán, aki a szülő anyák életét mentette meg – én a magzatok életének és egészségének a megóvására tettem fel az életem. Ekkora sikert azonban nem reméltem.
- *A magzatvédő vitamin készen van, több országban kötelezően használják, az USA-ban még a kenyérbe is belesütik. Nálunk ez jelentőségénél kisebb érdeklődést keltett, pedig a születések számának növelése, és a születendő gyermekek egészségének biztosítása elsőrendű társadalmi érdek. Jelenlegi kutatásaid közül melyeket tartasz a legfontosabbnak?*
- Most két nemzetközi kutatásban veszek részt. Az egyik a várandósság alatt szedett gyógyszerek esetleges magzati ártalmasságával és hasznosságával kapcsolatos. Túlságosan átestünk ugyanis a ló másik oldalára. Ma szinte minden gyógyszertől félnek, ezért a várandósok szükséges gyógykezelését is elmulasztják. Kutatásunk fő üzenete szerint ez tízszer nagyobb kárt okoz a magzatnak, mint a gyógyszerek ritka magzati ártalmassága. A másik fő kutatásunk

az arc-hasadékok, pontosabban az ajak és szájpad-hasadékok megelőzésével kapcsolatos. Régen e rendellenességeket nyúlszájnak, és farkastoroknak mondták, de ma már nemzetközi egyezmény tiltja e sértő megnevezések használatát.

- *A tudomány könnyedebb vonulatát is űzöd, mintegy kikapcsolódásként: a tehetségek származástani vizsgálatát. Ebből az igen érdekes, tudományos igényű, de mégis népszerűsítő formában feldolgozott témakörből több nagy sikerű könyvet is publikáltál. Amikor a kimagasló magyar tudósok életét, származását, genetikai jellemzőit feldolgozó köteted Csepelen bemutattuk, 150 kötetet kellett dedikálnod egy délután, és még ez is kevésnek bizonyult.*
- Valóban hódolok egy kedvtelésemmek: a géniuszok gyökereit szeretném kifürkészni családfáik elemzése alapján. A zeneszerző géniuszokkal kezdtem, majd 21 nagy magyar költő következett, végül a magyar származású Nobel-díjasok zárták a sort. Most a Nobel-díjat nem kapott nagy magyar természettudósok családfáit elemzem, szeretném bebizonyítani, hogy voltak közöttük a Nobel-díjasoknál is nagyobb formátumú géniuszok.
- *Miket tervezel még, mert ahogy ismerlek, soha nem hagyod abba a tudományos munkát, a kutatást. Miket szeretnél még tető alá hozni a genetikában, a géniusz kutatásban, hiszen látható, hogy szellemi, és fizikai frissesség az elmúlt tíz év alatt mit sem csökkent, manapság is érdeklődő figyelemmel kíséred a világ eseményeit, újból rendszeresen szerepelsz a médiumokban, mindig felvetve valami újdonságot, ami nem csak közérdeklődést vált ki, de az emberi élet, mindenekelőtt a magzatvédelem szempontjából fontos?*
- Az ember 70 évesen már ne nagyon szőjön hosszú terveket. A tudományban szeretnék még két fontos feladatot megoldani, amelyek életművem betetőzései lennének. Ezek azonban maradjanak az én titkaim, hátha már nem leszek képes megvalósításukra. Hobbi szenvedélyem a képzőművészet, majd a matematikusok családfa-elemzésével szeretnék még foglalkozni. Végül had ragadjam meg az alkalmat, hogy elmondjam, mennyire jól esett az emberek, de különösen a pedagógusok szeretete, amit nagyon sokszor éreztem életem folyamán, de különösen meghurcoltatásom időszakában. Nem csak a költők szeretnék, hogy szeressék őket, ez minden ember természetes vágya.

Százdi Antal

Megjelent a 2005./1.számban.

Genetika és festészet

Az elmúlt év végén jelent meg Czeizel Endre orvosgenetikus legújabb könyve, amiben a kimagasló magyar festőművészek életét, művészetét, sorsát elemzi, a tőle már megszokott olvasmányos stílusban, és tudományos igénnyel. A színes képekben gazdag, hatszáz oldalas, súlyra és tartalomra tekintélyes kötetben negyven egykori festő személyiségét, betegségeit és halálát tárgyalja a neves szerző a genetika szemszögéből. Czeizel professzor ezúttal is jó és érdekes könyvet írt, amiben elmélyedhet a művészet, a művészi sors iránt érdeklődő olvasó, pedagógus és diák egyaránt.

A szerző a kötet egy önálló fejezetében genetikai és művészettörténeti szempontok alapján megkísérli rendszerezni a kiválasztott művészek jellegzetességeit, keresve géniusszá válásuk okait. Nem könnyű feladat kvalitatív jegyeket kvantitatív vá formálni, vagyis egzakt módszerrel nem mérhető jelenségeket úgy átalakítani, olyanná tenni, hogy azok minőségi besorolásra alkalmas jegyekkel bírjanak, tehát mérhetőek legyenek. Persze van erre egyfajta matematikai módszer, a főleg mezőgazdaságban használatos eljárás, a bonitálás, amikor pontrendszert alakítanak ki, és a különféle minőségi elemeket sorrenden alapuló skálába (ordinális skálába) sorolják be. (Pl. a föld aranykorona értékét, vagy a gyapjú szálfínomságát is ilyen módszerrel teszik viszonylagosan mérhetővé, ami persze nem jelent teljesen egzakt megoldást.) Ilyen megoldás persze egy művészeti alkotásnál nem nagyon hozna eredményt, mert egy Munkácsy festményt és egy Vajda grafikát igencsak nehéz lenne ilyen módon összemérni, annyiféle szempont szerint kellene besorolni a látvány elemeit. Ha esetleg bonitálással kívánnánk minősíteni képzőművészeti alkotásokat (ha netán mégis sikerülne valamiféle általánosan elfogadott rendszert kialakítani), akkor felmerülne annak a veszélye, hogy egy ismeretlen festő műve nagyobb pontszámot kapna, mint egy százmilliós értéket (dollárban) képviselő van Gogh festmény. Mi lenne akkor a műkincspiac által alaposan túlértékelt különféle művekkel? Czeizel professzor nem ment el idáig a minősítésben, és ez nem is baj. Miként a labdarúgópályán, úgy a művészetben – legyen az bármely ág – meg kell hagyni az egyedi szubjektivitás hatalmát és élményét. A precizitás maradjon a tudományé, a műélvezet pedig a szubjektumé. Szabadon, saját véleménye, belső igénye, kultúrája és élményvilága, ízlése döntse el, hogy egy Lacza Márta kép nyugözi-e le az embert, vagy egy vándorfestő tószélen kószáló gólyapárja. A műélvezet varázsa éppen abban áll, hogy nem egységes az ítéletünk - még ha abban olykor a divat is szerepet kap -, s nem ritkán úgy kerülnek jelentősnek kikiáltott alkotások zárt

trezorokba valamelyik bankba, hogy a vevő meg se nézte. Amikor pedig eljön az idő, kiveszik a rejtekből és mehet az aukcióra. Az érték nagy úr, és leginkább az, amelyik pénzben mérhető, és nem a művészi kvalitással.

Czeizel professzor értékelése alapvetően nem művészettörténeti alapú (a művészek kiválasztásában ezúttal is jobbra a lexikonokra épített), hanem természetesen genetikai. Bemutatja és évtizedek óta magas szinten művelt tudománya segítségével elemzi a művészek életét, elmondva mindent róluk, ami fontos és ami számunkra is érdekes. Az érdekesség külön erénye ennek a kötetnek is, ami tudományos népszerűsítő műnél elengedhetetlen, de hát ehhez a szerző már hozzászoktatott bennünket, nem véletlenül népszerűek egyre sorjázó munkái.

Sok érdekességet megtudhatunk az alkotók életéről, furcsaságaikról, és halálukról. A kötetben tudományos igényű, statisztikákkal is dúsított elemzés olvasható azzal a céllal, hogy a festők egyedi sorsa valamiféle tanulságként legyen értelmezhető. A tehetség családi halmozódását is vizsgálta a szerző, a sorsfaktor szerepét tetten érni akarván a talentum megjelenésében. Megállapítása szerint számottevő a családi halmozódás a festők esetében (az utódok harmada apja hivatását választotta). A genetikai kód mellett a környezet, a nevelés fontosságát is kiemeli. Személyiség-vizsgálatai is sok érdekességet fednek fel. A szellemi képességek mellett főleg a kreativitás szerepét hangsúlyozza. Az elfogadott, a jó pénzért alkotók (főleg az arcképfestők) nem mindegyikére volt jellemző a kreativitás. (Picasso arcképei igencsak kreatívak, de nem a valós látvány visszaadására törekvők.) A kreatívokat újítóknak nevezi, akik nem a hagyományos, akadémikus formavilágot, témát tartották megörökítésre méltónak. Ők nem tet-szeni akartak, nem a látottak élethű rögzítésére törekedtek, hanem belső világu-kat vitték vászonra, érzelmet formáltak színbe és alakba.

A szerző táblázatba foglaltan jellemzi a művészeket alkotói céljuk, emberi kapcsolatuk, kedélyük, betegségük, élettartamuk, viselkedésük és társadalmi megítélésük alapján. Érdekes és eredeti megoldás, nem kis munka lehetett vele, s jól használható a személyiség jellemzőinek megítéléséhez. Mint minden Czeizel kötet, ez is érdemes mindenki figyelmére. Olvassák bátran, szálljon a híre egykori festőink talentumának, hisz ők sem voltak kisebbek, mint a nagy országok nagynak kikiáltott, divattá emelt mesterei.

Dr. Czeizel Endre: A magyar festőművész-géniusok sorsa, Galenus Kiadó, 2009.

Százdi Antal

Megjelent a 2009./1.számban

Köszöntjük *a 75 éves Czeizel Endre professzort*

Ezen a fórumon is nagy tisztelettel köszöntjük a 75 éves Czeizel Endre professzort, akinek neve és a magyar tehetséggondozás ügye elválaszthatatlanul kötődik egymáshoz. Genetikusként aratta első sikereit: a genetika legújabb eredményeit ismertette a televízióban a hetvenes években, s vált azonnal igen népszerűvé gazdag tudásával, színes, lenyűgöző előadásmódjával. Már akkor is érintett olyan kérdésköröket, amelyek kapcsolódtak a tehetség-problémakörhöz, de ebben a témakörben tevékenysége akkor vált kiemelkedővé, amikor a rendszerváltással egy időben nálunk is egyre nagyobb figyelmet kapott a tehetséggondozás, egyre több iskolai program indult, civil szervezetek jöttek létre a tehetséges fiatalok felderítésére és fejlesztésére. Néhány évtizedes csendes időszak után elindult a tehetség-ügy hazai felvirágzása, s ebben jelentős szerepet vállalt az 1989-ben alakult Magyar Tehetséggondozó Társaság, amely a tehetséggondozás első hazai civil szervezeteként verbuválta egy szervezetbe a hazai tehetséggondozókat és gyakorlati szakembereket. Nem véletlen, hogy Czeizel professzor is csatlakozott ehhez a mozgalomhoz, hiszen a genetika egyik bázisa a tehetség-témakörnek, s amikor lendületet vett a tehetséggondozás elméleti alapjainak feltárása és a gyakorlati fejlesztő munka kimunkálása, Czeizel professzort is mozgásba hozták ezek a kihívások. A témakörben megjelent könyvei, sikeres előadásai alapján a MTT megválasztotta elnökének, s ebben a funkcióban tíz éven át segítette a hazai tehetséggondozás dinamikus fejlődését. Szakmai és emberi tekintélye jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy egyre többen kapcsolódtak be munkánkba, s az oktatásügy irányítása is egyre nagyobb szerepet szánt szervezetünknek. Nagy hozzáértéssel irányította a Társaságot, gazdasági szakembereket, oktatáspolitikusokat nyert meg az ügynek, és egyre több sikeres konferencián került terítékre a tehetség-témakör. Ezek közül kiemelkedő az 1997-ben megrendezett „Tehetség és társadalom” című, amelyen a magyar tehetséggondozás európai összevetésére is sor került: egyfelől M. Vorbeck, a Strassburgi Európa Parlament szakreferense elemzésében, másfelől F.J. Mönks professzornak, a European Council for High Ability elnökének előadásában. Itt fogalmazódtak meg a hazai tehetséggondozás előrelépésének főbb irányai is, amelyek ma is aktuálisak. Szerepe volt abban is Czeizel professzornak, hogy magyar kutatók, gyakorló szakemberek kapcsolódtak be az European Council for High Ability munkájába. Vezér-előadója volt több ECHA-Konferenciának,

s különösen jelentős szerepe volt a Debreceni Egyetemen 2000-ben megrendezett 7.ECHA-Konferencia sikerében. Szép számmal jelentek meg könyvei a tehetség-témakörben, különösen kiemelkedő a „Sors és tehetség” című, amely több kiadást ért meg 1997 óta, s amely a korszerű tehetséggondozás genetikai alapvetését adja. A művészekről, tudósokról írt nagyszerű könyvei a speciális tehetség egy-egy területén elemzi a tehetség kibontakozásának komplex feltételrendszerét, az elkallódás veszélyeit. Nemcsak könyveivel vállalt meghatározó szerepet szakembereink tudásának fejlesztésében, hanem továbbképzések előadójaként is hozzájárult ahhoz, hogy az új kutatási eredmények eljussanak hozzánk. Mint debreceni lokálpatrióta büszkeséggel említem, hogy a kilencvenes évek közepétől jelentős szerepet vállal a Debreceni Egyetemen a „tehetségfejlesztési szakértő” pedagógusok képzésében, és előadásokat tart a Pedagógiai-Pszichológiai Tanszék által szervezett nemzetközi és országos konferenciákon, és vezetet kurzusokat a pszichológiai doktori programban. Az ELTE-n is közreműködik az utóbbi években a tehetségfejlesztő szakpedagógus képzésben. Az ügy iránti lelkesedése, elhivatottsága, személyes varázsa által igazi vezéralakja lett a magyar tehetség-ügynek. Vonzza magához a tehetség-témakör iránt érdeklődő kutatókat, pedagógusokat. Világhírét alapvetően genetikusként szerezte, de személye megjeleníti a tehetséges gyerekekért felelősséget érző, humánus pedagógust is.

Köszönjük mindazt, amit évtizedeken át tett a tehetségügy felvirágoztatásáért! Isten éltesse a 75 éves Czeizel Endre professzort, a Magyar Tehetséggondozó Társaság Örökös Elnökét! Tagságunk, számtalan tisztelője nevében kívánom és kérem, hogy sokáig erőben, egészségben segítse a magyar tehetségügy további felvirágoztatását!

Debrecen, 2010. április 3.

Dr.Balogh László
a Magyar Tehetséggondozó Társaság elnöke

Megjelent a 2010./1.számban.

Festők - gének - szégyenek

Dr. Czeizel Endre legújabb könyve

Már a könyv címében szereplő jajkiáltásnak szánt „szégyenek” minősítés arra utal, hogy a magyar festőgénuszok körüli hírverés terén, a magyaroknak bizony mulasztásaik vannak! Ha külföldi utazásaink alkalmával alaposabban körülnézünk, akkor láthatjuk, hogy a világ nagy galériáiban alig látható magyar festő alkotása! Pedig, mint Czeizel Endre orvosgenetikus előadásaiban és könyveiben egyaránt rendületlenül hangoztatja: „a mindennapi emberek értéket teremtő tevékenységén túl, igenis a génuszok teszik nagyvá a hazát!” Nem csak a világhírű tudósaink, hanem a képzőművészeink is öregbíthetik hírnevünket. Hogy lehet az, kérdezi könyvében Czeizel professzor, hogy a magyarok közül, többnyire Victor Vasarely, illetve Moholy Nagy László nevét ismeri a világ? Miért nem tudjuk a világgal elfogadtatni a génuszaikat? Festőtalentumaink közül Zichy Mihály, Székely Bertalan, Munkácsy, Szinyei, Mednyánszky László, Csontváry, Rippl-Rónai és tucatnyi társuk családfaelemzését végezte el a szerző. Szól az un. „Kondor Béla jelenségről” is. Mint korábbi munkáiból, ebből is kiderül, hogy a festők okosak voltak, de tanulmányi eredményüket tekintve korántsem voltak génuszok! A képzőművészetre születtek! Érdekes, hogy a kötetben szereplő 20 festő közül, négy élete végéig nőtlen maradt. Csontváry Kosztká Tivadar szinte szerzetesi életet élt, Gulácsy Lajos nőtisztelete pedig már-már kóros volt. Sokuknak nem volt gyermekük, mert főleg saját génuszságukban hittek. A könyvben szereplő húsz festőnek tizenegy fia született, közülük hatan lettek festőművészek! Ez azt jelenti, hogy az utódok több mint 50%-a örökölte a tehetséget. A kérdés a továbbiakban most már ekképp hangzik: vajon mennyi köszönhető ebből a géneknek és mennyi a nevelésnek? A válasz ebből a könyvből kiolvasható.

Czeizel Endre: Festők-gének-szégyenek, Galenus Kiadó, 2007.

Bk.

Megjelent a 2011./2.számban.

Genetika és matematika

- Ha Neumann valamilyen matematikai problémát nem tudott megoldani, akkor annak a problémának nem volt megoldása – mondta a tragikusan korán, 54 évesen elhunyt, huszonévesen már a rangos princetoni egyetem professzoraként működő, a számítógép atyjának nevezett magyar matematikusról egyik Nobel-díjas munkatársa, megerősítve ezzel azt az állítást, hogy az akkori tudósok közt az igazi zseni a fasori evangélikus gimnázium egykori diákja, margittai Neumann János volt, aki hat évesen ógörögül mesélt vicceket, nyolc jegyű számokat osztott fejben és már ismerte az integrál és differenciál számítást. A Financial Times szerint az évszázad embere volt, aki jelentőset alkotott a fizikában, statisztikában, közgazdaságtanban, automataelméletben, meteorológiában, információelméletben, de foglalkozott filozófiával és megvetette a játékelmélet alapját, amit Harsányi János nem eredménytelenül kutatott, mert másfél évtizede Nobel-díjas lett.

Sokféle módon osztályozhatók az emberek. Az egyik elkülönítés, hogy van, aki érti a matematikát és van, aki nem. Ebből következően – ezt a matematika tanárok is megerősíthetik - a matematika nem tartozik a diákok nagy részének kedvenc tantárgyai közé, nem is szólva azokról, akiket még manapság is, amikor pedig úgy fellazult az iskolai közélet, egyenesen kiver a víz, ha matek óra következik. Pedig ennek a tudományágnak is meg van a maga szépsége (egyet mondjon – mordulna közbe most a humor géniusza, Kellér Dezső), mint az a néhány hete megjelent olvasmányos kötetből kiderül, amiben magyar matematikus géniuszok élete és munkássága, genetikai jellemzői tárulnak az olvasó elé, köztük a bevezető mondatokban szereplő, ismerői szerint csodás értelmű Neumann Jánosé.

Genetika, matematika, géniuszok (és persze tehetséggondozás), ha ezekről halunk, mindjárt meg is tippelhetjük a szerzőt, aki nem is lehet más, mint a továbbra is szorgalmasan alkotó Czeizel Endre, aki ugyancsak bekerülhetne a genetikus talentumok életét, működését taglaló hasonló kiadványba. Életkorát tekintve a népmesei két hetest kora tavasszal elért genetikaprofesszor nem csökkenő munkakedvét illusztrálja, hogy 2011-ben – főleg külhoni szaklapokban – megjelenő közleményeinek száma meghaladta a hatvanat, s emellett új könyvei is boltokba kerültek. Pazar teljesítmény, miként a magyar matematikus géniuszok életéről, munkásságáról szóló érdekes és tudományos igényű munkája is. A gének rejté-

lyeiről, vagy a rejtélyes génekről már több kötetet publikált, gondoljunk csak a költőkről vagy a zeneszerzőkről szóló írásaira, amelyek – miként ez és minden ismeretterjesztő kötete – nagy érdeklődést váltottak ki az olvasók körében.

Attól, hogy valaki elolvassa a legújabb Czeizel könyvet nem lesz jobb matematikus, de bizonyára nagyobb megértéssel lesz a tantárgy iránt, mivel megismerheti azok életét, munkásságát, családi előzményeit, genetikai adottságát, akik magyarként világszerte elismert színvonalú tudományos eredményeket értek el ebben a rejtélyes tudományágban. Tizennégy egykor élt matekgéniusszal – köztük vannak olyanok is (mint például Teller Ede), akik elsősorban a fizika területén értek el kimagasló eredményeket – kerülhet közeli ismeretségre az olvasó, megtudva olyan életrajzi adatokat is, amelyek ez idáig nem voltak publikusak, de a családtagok hozzájárultak közlésükhöz. A genetikai jellegű megállapítások, életrajzi elemek mellett ez a kötet legfontosabb erénye.

A tudósok által alkotott matematikai eredményeket illetően az olvasó nem mindig érezheti magát biztonságban, mivel olykor nem derül ki egyértelműen, hogy egyik-másik zseni voltaképpen mit is alkotott, mi az, ami miatt korszakos alkotóként tartják számon a hozzáértők. A szerző bölcs előrelátással egy matematikus akadémiust kért fel, hogy tegye világossá az olvasó számára, valójában mit is alkottak ezek a zsenik, miért éppen ők a legnagyobbak a valaha élt sok ezer magyar matematikus közül. Az értő, eligazító magyarázat azonban sajnos jórészt elmarad, vagy netán az irodalmi igényességre, esszé jellegű művészi megfogalmazásra törekvő matematikus fogalmazása volt túlságosan elvont? Mindettől eltekintve a könyv nem csak szép, hanem jó is, olvasásra és elmélkedésre érdemes diáknak, tanárnak, érdeklődőnek egyaránt. Olvassák tehát bátran, képletekre csak itt-ott bukkanak, annál több ismeretet nyerhetnek a szerző tollából a magyar géniuszok nem mindennapi életéről és teljesítményéről.

Dr. Czeizel Endre: Matematikusok, gének, rejtélyek; A magyar matematikus géniuszok elemzése, 2011. Galenus Kiadó.

(százdi)

Megjelent a 2012./1.számban.

Magyar költő-génuszok

Népszerű szerző érdeklődést keltő munkáját jelentette meg néhány hete a minőségi tartalmú és kivitelű könyveiről ismert Galenus Könyvkiadó. A szerző közismert nem csak, mint genetikus, hanem az utóbbi száz évtizedekben, mint a tehetséggondozásban is jelentőset alkotó kutató, gondoljunk csak az általa alkotott, számos elemre épülő tehetségmodelljére.

A szerző nem más, mint Czeizel Endre professzor, akinek tehetséggondozással, a zsenik életével, családfájával kapcsolatos tanulmányai, könyvei lassan több polcot töltenek meg a könyvtárakban, s bizakodunk, hogy folytatja hasonló tartalmú műveit, amelyek a széles olvasóközönség körében is nagy elismerést élveznek. Már csak azért is jogos a bizakodás, mert például a színművészet, avagy a sport nagy klasszikusainak genetikai jellemzői, kiugró teljesítményük hátterének feldolgozása is érdeklődésre tartana számot a laikusok körében is.

Czeizel professzor ezúttal a magyar költő-génuszokról jelentetett meg egy impozáns kötetet. A munka – mint minden Czeizel-szöveg (és előadás), ami tolla alól az olvasók elé kerül – nem csak nagyszerű olvasmány, hanem tudományosan is igényes összeállítás. A nagy poéták élete, legyen az bármilyen egyhangú is – ha van egyáltalán ilyen – bizony kalandokat, érdekességeket sorát rejti. Eljutni a nagy alkotásokig, megtalálni az egyedi hangot, odaadni az élet nyugalalmát, hogy megszülessen a mű, ez bizony nem mindennapi lét megélését jelenti. Mindezek tükröződnek ebben a kiválóan megírt, a poéták életét, sorsát, betegségeit, személyiség sokféle szempontból elemző munkában. A diákok sokszor azért távolodnak el az irodalomtól – és egyéb tantárgyaktól – mert azok száraz ismeretanyagot nyújtanak számára. Ha netán az irodalom lenne valamelyik diák nem kedvelt tárgya, olvassa el ezeket az élet-és sorsrajzokat és rögvést felkel-tődik az érdeklődése az irodalom iránt az irodalmár személyisége, élete, sorsa megismerése által. A magyar szakos tanárok, de más tudomány művelői számára is érdekes művet írt a szerző, amiből annyi mindent megtudunk költőinkről, amikről nem esett szó a tanórákon. Érdemes az olvasásra!

Dr. Czeizel Endre: A magyar költő-génuszok sorsa, Galenus Kiadó, 2012.

(százdi)

Megjelent a 2013./1.számban.

„E könyvem célja a kivételes zenei tehetség gyökereinek feltárása.”

Czeizel Endre orvos-genetikus, a Magyar Tehetséggondozó Társaság örökös elnöke. Munkásságát sokszorosán átszövi a tehetségekért érzett felelősség. Számos e témájú írása, előadásai, posztgraduális egyetemi kurzusai mind ezt bizonyítják. Czeizel talán egyedülálló a magyar tudományos életben azzal, ahogy törekedett a „magas tudomány” eredményeit közérthetően, sőt, érdekfeszítő formában minél több emberrel megismertetni. Talán nem túlzás azt állítani, hogy a „Születésünk titkai” című televíziós sorozat óta folyamatosan egyike a legtöbbek által ismerthazai tudósoknak. Czeizel hihetetlen alkotóerejét, munkabírást jelzi tudományos könyveinek, egyéb publikációinak nagy száma, melyek mellett, mintegy sorozatként, az utóbbi nagyjából két évtizedben született meg a költők, tudósok és a festőművészek után a zeneszerzők családfáját, életútját elemző műve. A sajtóban megjelent interjúkból tudható, hogy az indíttatást a mű megírásához a betegágyán kapta a szerző, részben szeretteinek akarván ezzel örömet okozni, részben pedig az alkotás adott neki erőt a betegség elviseléséhez és a gyógyulás akarásához.

A hírességek családfáját elemző sorozat sajátos műfaji ötvözet. Formáját a tudományban szokásos, előre rögzített szempontrendszer adja. Ez a formai váz a Czeizel által megalkotott tehetségmodell, azaz a környezeti tényezők, az egyén adottságai (tágabb értelemben személyiségjellemzői), valamint a „sors-faktor”, vagyis az előre nem látható, kiszámíthatatlan életesemények. Ezek köré csoportosítva sorakoznak az adatok. Szintén a tudományos megközelítést tükrözik a sok generáció ágait-bogait ábrázoló családfák. Ez tehát a tudományos vetülete a könyveknek. A másik pedig a tárgyalt génuszéletének, személyiségének néha már-már adomázó hangvétellő bemutatása.

E mostani, legújabb könyv első részében öt külföldi (Bach, Mozart, Beethoven, Wagner, Verdi) és öt magyar (Erkel, Liszt, Dohnányi, Bartók, Kodály) zeneszerzőről olvashatunk. Tanulmányozhatjuk fölmenőik, oldalági rokonaik, házastársuk (házastársaik) és leszármazottaik – ha voltak – adatait a családfán. Részletesebben is megismerhetjük a hozzátartozók közül azokat, akik valamilyen szempont alapján jelentősnek tekinthetők, illetve akikről fellelhetők a szükséges információk. Czeizel eredeti céljához híven mindig kitér arra, hogy a

zenei képességek az egyes családtagoknál milyen szintűek voltak. Ugyanígy állandó szempont a zeneszerzők társkapcsolata, mint ami meghatározó a művész életében éppúgy, mint bármelyikünkében. Ezek tehát az állandó elemek. Emellett egy-egy zeneszerző villanófényében számos különleges, elgondolkoztató emberi sors tűnik fel néhány mondat erejéig. Czeizel azonban láthatóan – ami a terjedelmi arányokban is megnyilvánul – legnagyobb kedvét a zeneszerző mint ember bemutatásában leli, és valóban, az olvasás után szinte régi, személyes ismerősnek érezzük a művészeket.

E sorok írója, aki zenetörténetet tanult és tanított, nem tekinthető a tipikus olvasónak. Ambivalens érzésekkel olvastam a műnek ezt a részét. Annak ellenére, hogy a bemutatott élettörténetekben és jellemzésekben viszonylag kevés új információ van a szakmabelinek, mégis letehetetlen volt a könyv. Pedig néhány, általam eddig nem ismert tényről nem biztos, hogy tudomást akartam szerezni. Ide sorolom például Wagner preferenciáját bizonyos fehérműk iránt - nem mintha ez bármit is változtatott volna bennem a róla kialakított képen. Ahogy a jereváni rádió mondta a régi viccben: mi nem ezért szeretjük. Ilyenkor úgy éreztem magam, mintha egy korabeli Story magazin olvasója lennék. Aki a paparazzókat ugyan megveti, de az általuk készített fotót mégis megnézi, az újságot mégis megveszi. Maga a szerző is utal arra, hogy e megközelítést többen vitatják. A híres embereknek, még akkor is, ha már rég nem élnek, nincs-e joguk a diszkrécióhoz? Nem kell-e tiszteletben tartanunk azt, hogy amit életükben nem szívesen teregettek volna ki mindenki elé, azt haláluk után sem hozzuk nyilvánosságra? Magam arra a véleményre hajlok, hogy bizonyos határt nem ildomos átlépni. Azonban azt, hogy hol húzódik ez a határ, valóban nehéz pontosan meghatározni. Czeizel úgy érvel, hogy az adott zeneszerző munkásságát, sőt, műveit jobban megértjük, ha személyiségüket is látjuk mögöttük: „... kényes feladat a haláluk után gondos kozmetikázással piedesztálra (és közterekre) állított nagyságokat a maguk valójában bemutatni, pedig csak arról van szó, hogy ők is halandó emberek voltak.” (501. oldal)

Egyfelől tehát tagadhatatlanul olvasmányossá teszi a művet a zeneszerzők életébe való bepillantás, hogy ne mondjam, leleskedés, azonban ami nem csak érdekesítő, hanem tanulságos is, az a milió, ami kirajzolódik a művészek alakja körül. Czeizel különleges – az ő kezdeményezésére alkalmazom én is e szót – talentuma, ahogy képes szintetizálni a történelmi, művészeti kort és helyszínt, a bemutatott sorsokat, a korabeli értékrendet, a pszichológiai és orvosi nézőpontokat, és az összetevőkből új minőséget előállítani. Ez a leginkább kultúrtörté-

netinek nevezhető aspektus új megvilágításba helyezi még az ismert tényeket is. Van még egy számomra kedves sajátossága ennek az egyéni látásmódnak, ez pedig az az elkötelezettség, tisztelet az anyák-nők iránt, amiről Czeizel már orvosként is tanúbizonyságot adott, és amely minduntalan kihajol a szövegből. Szakít azzal a hagyományos nézőponttal, hogy a történelem és benne a zene történelme a férfiak története lenne, ehelyett a női perspektívát is megjeleníti. Következésként vizsgálja a nők szerepét, társadalmi helyzetüket, kiszolgáltatottságukat, elkallódott zenei tehetségüket, a magas anyai és csecsemőhalandóságot. Szerves része ez az írásnak, annak ellenére, hogy a tárgyalt zeneszerzők – és a nem tárgyaltak is zömmel – férfiak.

A nemek egyenjogúsága terén, ha nem is dőlhetünk elégedetten hátra, de a közbeszédben ennek létjogosultságát megkérdőjelezni ma már nem számít szalonképes megnyilvánulásnak. Nem ilyen egyszerű a helyzet egy másik területen, amely szintén a különböző embercsoportok közti tisztelet, tolerancia kérdését érinti. Czeizel humanista beállítódását jellemzi, hogy nem megy el szó nélkül a sovén indulatok mellett, amelyek a magyar kultúra emblematikus alakját, Bartók Bélát is elüldözték hazájából - jogot formálva arra, hogy Bartók „magyarságteljesítményét” saját kisserű, primitív szempontjaik alapján ítéljék meg. A magyar zeneszerzők családfái alapján kijelenthető, hogy őseik, ahogy mindannyiunk ősei, bizony nem mind a Vereckei-hágón jöttek be: a Kárpát-medencében élők génjeiben – ahogy tudósaink, költőink, festőink, zeneszerzőink génjeiben is – sok különböző nép keveredik. Liszt Ferenc nem tudott magyarul, felmenői között pedig nehéz magyarokat találni. Mégis a weimari házában működő emlékmúzeumban ott látható magyar nemzeti színű párnája. Magyaroknak vallotta magát, vagyonának tekintélyes részét áldozta a pesti árvíz károsultjainak megsegítésére, a pesti Zeneakadémia megalapítására. Liszt példája, amint a másik négy magyar zeneszerző is, a Szent István-i befogadó attitűdöt láttatja a magyar kultúra igazi erejének. A magyar kultúra rangját kivívó nagyjaink teljesítményükkel bizonyítják magyarságukat – a hivalkodó, zászlólengető nemzeti giccsel ellentétben.

A második – terjedelemben jóval rövidebb – rész azokat az általánosítható sajátosságokat veszi számba, amelyek részben a korábban tárgyalt tíz zeneszerző, részben pedig egy korábbi kutatásból bevont nagyobb, de nem csak zeneszerzőkből, hanem általánosságban muzikusokból álló minta elemzéséből vonhatók le. Mindezekkel párhuzamosan megismerkedhet az olvasó az öröklődéstan alapfogalmaival, lényeges tudnivalóival. Hogy mik is tehát azok a tanulságok,

amelyeket a genetikus a zenei tehetség szempontjából általános érvényűnek talált? Ugye, nem gondolja senki, hogy ezeket a recenzens egy ajánlóban poén-gyilkosként „lelőné”? E helyen legyen elég annyi, hogy a zenészek magasabb életkort érnek meg, mint amennyi várható lenne, még azok is, akik nem éppen aszketikus életet éltek. Czeizel, ha csak kérdés formájában is meri megfogalmazni, de mégis felveti, hogy esetleg a zenével való foglalkozásnak lehet pozitív hatása az egészségre? Bár nem direkt módon, de e sejtést átvitt értelemben mégis megerősíti a kötet zárásaként olvasható szép idézetgyűjtemény, amit Czeizel, „a zene apoteózisaként” említ.

Végezetül néhány szó a könyvészeti szempontokról. Feltétlenül meg kell említeni a könyv kifejezetten szép borítóját a tárgyalt zeneszerzők képével, ami Czeizel Balázs munkáját dicséri. A könyvet egyébként is jó kézbe venni: az 522 oldalas tekintélyes terjedelem kemény borítót kapott. A jó minőségű papír, az igényes tipográfia méltó a tartalomhoz.

Dr. Czeizel Endre: Zeneszerzők – gének – csodák (Galenus Kiadó, Budapest, 2014)

Turmezeyné dr. habil. Heller Erika
egyetemi docens

Megjelent a 2014./3.számban.

„Nagyon sok, a jövőnk múlik azon, hogy a kivételes adottságúakat meg tudjuk-e találni és meg tudjuk-e becsülni.”

Czeizel Endre

Nagy tisztelettel köszöntjük a 80 éves Czeizel Endre professzort, a Magyar Tehetséggondozó Társaság örökös tiszteletbeli elnökét! Több évtizedes, nagy ívű tehetségsegítő tevékenységét ezúton is köszönjük. Kívánunk jó egészséget, s mindannyian reméljük, hogy még sokáig munkálkodhatunk együtt a tehetséges fiatalok sikeressé tétele érdekében!

A Magyar Tehetséggondozó Társaság tagsága nevében:

Dr. Balogh László
elnök

